

İntihal | Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

| This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

BİREYSEL CEZAI SORUMLULUĞUN GELİŞİMİ: AD HOC MAHKEMELERDEN ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ'NE GEÇİŞ

THE DEVELOPMENT OF INDIVIDUAL CRIMINAL RESPONSIBILITY: FROM AD HOC TRIBUNALS TO THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT

Dr. Öğr. Üyesi Makbule Ezgi Erten*

ÖZ

İnsanlık açısından utanç kaynağı sayılabilecek iki büyük Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle, devletler artık uluslararası toplumun bir arada nasıl yaşaması gerektiği hususunda bir takım koruyucu tedbirler alma yoluna gitmiş ve uluslararası hukuk bağlamında suçların tanımını yaparak, kapsamını genişletmiştir. Özellikle uluslararası suç işleyen devlet yetkililerinin veya kişilerin de bireysel cezai sorumluluğu kabul edilerek işledikleri uluslararası suçlardan dolayı yargılanmışlardır. Bu yargılamalar, savaşın mağdurlarına bir nebze olsun adaletin yerini bulduğu bir ortam yaratmıştır. Hiç şüphesiz, uluslararası arenada bireysel cezai sorumluluğun gelişimine en büyük katkı sağlayan kurumlar, Nürnberg, Tokyo mahkemeleri ve *Ad Hoc* mahkemeler olmuştur. Bu özel mahkemelerde geliştirilen içtihat, Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü'nün geliştirilmesi için itici bir güç sağlamıştır. Özetle, savaş suçları ve insanlığa karşı işlenen suçların somut faillerinin insanlar olduğu ve bu tür menfur suçları işleyen bireylerin cezalandırılmasının, uluslararası hukukun etkili bir şekilde işlemesi ve hayata geçirilmesi için gerekliliği kabul edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bireysel Cezai Sorumluluk, Nürnberg, Tokyo, *Ad Hoc* Mahkemeler, Uluslararası Ceza Mahkemesi

ABSTRACT

By the end of the two major World Wars, which can be considered as a source of shame for humanity, states have taken some protective measures in terms of how the international community should live together and have expanded the definition and scope of crimes in the context of international law. In particular, the individual criminal responsibility of state officials or individuals who committed international crimes was accepted and they were tried for the international crimes they committed. These trials have created an environment in which the victims of the war have received a modicum of justice. Undoubtedly, the institutions that made the greatest contribution to the development of individual criminal responsibility in the international arena were the Nuremberg and Tokyo tribunals and ad hoc tribunals. The jurisprudence developed in these specialised tribunals provided the impetus for the development of the Rome Statute of the International Criminal Court. In particular, it is recognised that the concrete perpetrators of war crimes and crimes against humanity are human beings and that the punishment of individuals who commit such heinous crimes is necessary for the effective functioning and implementation of international law.

Keywords: Individual Criminal Responsibility, Nuremberg, Tokyo, Ad Hoc Tribunals, International Criminal Court

* Kırıkkale Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Ana Bilim Dalı.

☎ 0000-000 2-2477-7186 ✉ ezgierten@kku.edu.tr

Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International

GİRİŞ

I. ve II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra hayal bile edilemeyecek araçlarla savaş silahlarının konuşlandırılması göz önüne alındığında, bu insan yapımı felaketlerin tüm uluslararası toplum için yarattığı belanın ve acının büyüklüğünü tüm dünya fark etmeye başlamıştır. Bu savaşlar sırasında elli milyona yakın insan katledilmiş ve bulaşıcılığı oldukça kuvvetli olan şiddetli salgın hastalıklar ortaya çıkarak milyonlarca insanın ölümüne neden olmuştur¹. Günümüzde savaş suçları, insanlığa karşı suçlar, soykırım ve saldırı suçlarının bireysel cezai sorumluluğu, tartışmasız ancak bir o kadar da karmaşıktır. Belirli tip uyumsuzlukların yargılanamaz olduğunu düşünen devlet yöneticileri nezdinde uluslararası hukukun bu konulardaki rolü görmezden geldiği için yargı çevresinin endişesi sürmektedir. Bu konuların hukuki olmaktan çok sosyo-politik olduğu ve bu nedenle herhangi bir mahkeme kararı verilebilmesi için uygun bir konu olmadığı devlet yöneticileri tarafından düşünülmektedir². Savaş suçları, uluslararası hukukun ve savaş ilkelerinin korkunç bir ihlalidir ve savaş suçlarının yargılanması için bir ceza adaleti sistemi gerektirir. Bu sebeple, uluslararası insancıl hukukun ihlali ile cezai sorumluluğu ilişkilendiren yasal hükümlerin inşa edilmesi, ayrıca savaş suçlarının kovuşturulması gerekliliği ve bu konuda uluslararası ceza adaletinin yasal bir sistem olarak hayati rolü vurgulanmaktadır³.

Uluslararası hukuk kapsamındaki suçların işlenmesi genellikle çok sayıda kişinin iş birliğini gerektirmektedir⁴. Bu, genellikle devletin ya da ordunun bir parçası olan, ancak her halükârda organize olan, az ya da çok yerleşik bir ağ aracılığıyla gerçekleşmektedir. Ancak, uluslararası hukuk kapsamındaki suçların kolektif niteliği, bireysel sorumluluğu belirleme ihtiyacını ortadan kaldırmamaktadır. Aslında tüm vakalarda belirli bireyler birlikte çalışmış, mağdurları belirlemiş ve mağdurlarına karşı güç kullanımını planlamış, organize etmiş ve uygulamıştır. Kolektif eylem zincirindeki bireysel sorumluluğu belirlerken, fiile olan mesafe arttıkça cezai sorumluluğun derecesinin azalmadığı, hatta çoğu zaman arttığı unutulmamalıdır. Örneğin Adolf Hitler, kendisi tek bir kurbanı bile elini sürmeden milyonlarca insanı ölüme göndermiştir⁵. Adolf Eichmann, Avrupalı Yahudilerin katledilmesini SS'in⁶ Berlin'deki

¹ Cheng, Zhaoqi, *A History of War Crimes Trials in Post 1945 Asia-Pacific*, Palgrave Macmillan, Singapore, Springer 2019, s.3.

² William Edward, Adjei, "The Development of Individual Criminal Responsibility Under International Law: Lessons from Nuremberg and Tokyo War Crimes Trials", *Journal of Legal Studies*, Vol.25, Issue 39, 2020, s.69-70.

³ Muath Mohammed, Alashqar – Asmar, Abdul Rahim – Ahmad Shamsul, Abd Aziz, "War Crimes in Gaza Strip from Year 2008-2021: Individual Criminal Responsibility under the Legal Framework of Rome Statute of The International Criminal Court", *Journal of International Studies*, Vol.19, No.1, 2023, s.63.

⁴ Barbara, Goy, "Individual Criminal Responsibility before the International Criminal Court A Comparison with the *Ad Hoc* Tribunals", *International Criminal Law Review*, Vol.12, Issue 1, 2012, s.2.

⁵ Judgment, Tadic (IT-94-1-A), Appeals Chamber, 15 July 1999, parag.191, <https://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf>, (Erişim: 15.12.2022).

⁶ Almanya'da Adolf Hitler liderliğindeki Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (NSDAP), "Fırtına Birimi" anlamına gelen SA (Sturmabteilung) ve "Savunma Birimi" anlamına gelen SS (Schutzstaffel) adında iki paramiliter örgütü bünyesinde bulundurmaktaydı. Detaylı bilgi için Bkz. Mustafa, Karaca, "Waffen SS Propaganda Faaliyetleri", *European Journal of Managerial Research*, C.2, S.2, 2018, ss.100-118.

'Reichssicherheitshauptamt' merkezindeki ofisinden organize etmiştir⁷. Yugoslavya Mahkemesi sorunu net bir şekilde özetlemiştir:

"Bu suçların çoğu tek tek bireylerin suç işleme eğiliminden kaynaklanmamakta, kolektif suçluluğun tezahürlerini oluşturmaktadır; suçlar genellikle ortak bir suç eylemi planı doğrultusunda hareket eden bireylerden oluşan gruplar tarafından işlenmektedir. Her ne kadar grubun bazı üyeleri suç eylemini (cinayet...) fiziksel olarak gerçekleştirse de grubun diğer üyelerinin katılımı ve katkısı, söz konusu suçun işlenmesini kolaylaştırmada genellikle hayati önem taşımaktadır. Bu tür bir katılımın ahlaki ağırlığının çoğu zaman söz konusu eylemleri fiilen gerçekleştirenlerden daha az olmadığı ya da farklı olmadığı sonucuna varılır⁸."

Uluslararası hukuk kapsamındaki suçlar için bireysel sorumluluk ilkesi BM Şartı'nda ve Nürnberg Mahkemesi Kararı'nda kabul edilmiştir. Bu ilkenin tanınması, uluslararası hukuku ciddi ihlal eden bireylerin kovuşturulmasını ve cezalandırılmasını mümkün kılmıştır. Nürnberg kararı ayrıca, uluslararası hukuk kapsamındaki suçlar için bireysel hesap verebilirliği sağlamayı amaçlayan⁹, Devlet Başkanı veya diğer üst düzey yetkililer de dahil olmak üzere bir bireyin resmi konumunun veya yalnızca üst emirlerin varlığının, bir bireyin bu tür suçlar için sorumluluktan kurtulması için geçerli gerekçeler olarak hariç tutulması gibi bir dizi oldukça önemli ilgisi olan ilkeyi de ortaya koymuştur¹⁰.

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin (UCM) kendi hukuk sistemi içinde faaliyet gösterdiği göz önüne alındığında, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY)/ International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR) içtihadının UCM Statüsünü yorumlamada ne ölçüde faydalı olabileceğini belirlemek için, yalnızca her bir usulün özelliklerini değil, aynı zamanda sırasıyla ICTY/ICTR ve UCM nezdinde sorumluluk usullerinin işlediği sistemleri de anlamak gerekmektedir¹¹. UCM ve *ad hoc* mahkemeler ICTY ve ICTR tarafından uygulanan uluslararası ceza hukuku, çoğunlukla bu tür zulümlerin faillerine veya azmettiricilerine odaklanmaktadır. Sorumluları suçla ilişkilendirerek bireysel cezai sorumluluğu ortaya çıkarmak, özellikle de bu kişiler coğrafi ve yapısal olarak suç mahallinden uzakta olduklarında çok zor olabilmektedir. Bu 'ilişkilendirme', sanığın bir suçta katılabileceği farklı biçimleri tanımlayan sorumluluk biçimleri ile gerçekleştirilmektedir.

BM Genel Kurulu'nun isteği doğrultusunda, Uluslararası Hukuk Komisyonu, Nürnberg Mahkemesinin¹² Kuruluş sözleşmesi ve Nihai kararında tanınan uluslararası hukuk ilkelerinin bir formülasyonunu hazırlamıştır. Genel Kurul, bu ilkeleri oybirliği ile onaylamış ve

⁷ Gerhard Werle, "Individual Criminal Responsibility in Article 25 ICC Statute", *Journal of International Criminal Justice*, Vol.5, Issue 4, 2007, s.953.

⁸ Tadic, Appeals Chamber, parag.191.

⁹ Mahkemenin kurulmasının ve yargılama yapmasının başka bir amacı da II. Dünya Savaşı'nda kazanan devletlerin, kaybeden devletlerden intikam alma isteği olduğu yönündedir. Ersan, Şen, *Uluslararası Ceza Mahkemesi*, Mart 2009, Seçkin Yayıncılık, s.20.

¹⁰ Reinhold, Gallmetzer – Mark, Klamberg, "Individual Responsibility for Crimes Under International Law: The Un Ad Hoc Tribunals and the International Criminal Court", *The Summer School on International Criminal Law*, 2005, s.60, <https://ssrn.com/abstract=1576024>, (Erişim: 12.01.2022).

¹¹ Goy, s.2.

¹² Mahkeme, sadece savaş suçularını yargılamamış aynı zamanda, "insanlığa karşı suçlar" ve "barışa karşı suçlar" kavramlarının da uluslararası hukuk belgelerinde yer almasını sağlamış, bu suçları işleyen kişilerin de kurumlara aracılığıyla yargılanmasına olanak sağlamıştır. Henry J., Steiner - Philip Alston, *International Human Rights in Context*, Oxford, Clarendon Press, 1996, s.101.

1947'de, İnsanlığın Barış ve Güvenliğine karşı Suçların Kanun tasarısının hazırlanmasında, Uluslararası Hukuk Komisyonunun, bu ilkeleri dikkate almasını istemiştir.

Bu çalışma, ICTY/ICTR içtihadında ifade edildiği şekliyle uluslararası hukukun UCM önündeki bireysel cezai sorumluluğunun yorumlanmasına ne ölçüde yardımcı olabileceğini açıklığa kavuşturmak amacıyla, ICTY/ICTR ve UCM önündeki sorumluluk türlerini kendi sistemlerinde analiz etmekte ve karşılaştırmakta, aynı zamanda Nürnberg ve Tokyo mahkemelerinden kalan seçkin mirasın uluslararası hukuku ve UCM'yi uluslararası suç mağdurları için adalet arayışını nasıl etkilediğini analiz etmektedir.

I. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ'NDE BİREYSEL CEZAI SORUMLULUĞUN KAPSAMI

Uluslararası ceza mahkemelerinin yargı yetkisine giren suçlarla ilgili olarak gerçek kişilerin cezai sorumluluğu genellikle çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Uluslararası ceza mahkemeleri, özellikle soykırım, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve saldırganlık gibi ciddi suçlarla ilgilenmektedir. Bu suçlar, uluslararası hukukta genellikle "uluslararası ceza suçları" olarak adlandırılarak uluslararası ceza mahkemeleri tarafından yargılanmaktadır. Mahkemeler, suçu işleyenleri yargılarken sadece doğrudan suç işleyenleri değil, aynı zamanda suçun işlenmesini emreden, isteyen, özendiren, yardımcı olan, ortak olan veya suçun işlenmesine katılan diğer kişileri de sorumlu tutabilmektedir¹³. Bu yaklaşım, suçların işlenmesine katkıda bulunan tüm kişilerin cezai sorumluluğunu belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu kişilerin suça katkısı farklı olabilmekte; bazıları suçu fiziksel olarak işlerken, diğerleri planlamada veya suçun finansmanında rol alabilmektedir. Uluslararası ceza mahkemeleri, suça katılım derecesine göre ceza verme yetkisine sahip olan ve bu tür suçları yargılarken genellikle uluslararası hukuk normlarına göre yargılama yapan mahkemelerdir¹⁴. Bu da bireylerin, devlet liderlerinin veya diğer yetkililerin suçlarını hesaba katmayı amaçlayan bir süreç olmaktadır.

Soykırım suçu özel bir kategori olarak benimsenerek uluslararası hukukta çok ciddi bir suç olarak kabul edilmektedir¹⁵. Soykırım suçu işlendiğinde, sadece doğrudan suçu işleyenler değil, aynı zamanda soykırımın işlenmesini emreden, isteyen, özendiren veya kışkırtan kişiler de cezai sorumluluk altına girmektedir. Roma Statüsü, soykırım suçunun tanımını ve sorumluluklarını açıkça belirlemiştir. Statü soykırımı, "ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubun tamamen veya kısmen imhası" amacıyla işlenen eylemler olarak tanımlamış ve bu suçu işleyenlerin cezalandırılması gerektiğini ifade etmiştir¹⁶. Bu tür suçlarda, sadece fiziksel olarak suçu işleyenler değil, suçun planlamasına, organize edilmesine, finanse edilmesine veya teşvik edilmesine katılan kişilerin de sorumlu tutulabileceklerini belirtmiştir. Bu kadar geniş bir çerçevede ele alınmasının sebebi, soykırım suçunun çok ciddi bir suç olması ve bu suçu işleyen ve/veya

¹³ Yusuf, Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II*, Genişletilmiş ve Güncellenmiş 6.Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2021, s.251.

¹⁴ Hacı, Sarıgüzel, "Uluslararası Ceza Hukuku", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, S.3, 2013, s.231.

¹⁵ Yusuf, Aksar, *Temel Metinler ve Davalarla Uluslararası Hukuk*, Genişletilmiş ve Güncellenmiş 2.Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021, s.664.

¹⁶ UCM Statüsü 5.madde, http://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/459_1.pdf, (Erişim: 12.11.2022.)

suça katılan bireylerin hesap vermesini sağlayarak uluslararası toplumun hukuki değerlerini koruma amacının taşınmasıdır.

Modern uluslararası hukuk perspektifinde evrensel yargı yetkisi ve bireylerin uluslararası cezaî sorumluluğu ilkeleri, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve soykırım gibi uluslararası toplumu doğrudan ilgilendiren suç türleri için temel hukuk kurallarıdır. Bu ilkelere göre, sadece UCM değil, ulusal mahkemeler de suçun işlendiği yere, mağdurların veya failerin tabiiyetine bakılmaksızın suçları yargılama ve cezalandırma yetkisine sahiptir. Ayrıca, bu tür suçları işleyen bireylerin bireysel cezaî sorumluluğu uluslararası hukukta teamül hukuku ve hatta *jus cogens* (emredici kural) olarak kabul edilmekte ve bu nedenle devletlerin suçluları yakalaması, kovuşturması veya kovuşturmayorsa iade etmesi *erga omnes*¹⁷ bir yükümlülük oluşturmaktadır¹⁸.

¹⁷ Erga omnes kavramı pozitif hukuka UAD tarafından 1970 tarihli Barcelona Traction davasında, erga omnes yükümlülüklerin tüm devletleri ilgilendirdiğini belirlerken girmiştir. Söz konusu yükümlülüklerin önemi göz önünde bulundurulduğunda, tüm devletlerin bunların korunmasında hukuki menfaatleri olduğu kabul edilecektir. Aynı durum UCM Statüsü'nde ifade edilen ve UCM'ye 'bir bütün olarak uluslararası toplumu' ilgilendiren en ciddi suçlar, yani soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları üzerinde yargı yetkisi veren yükümlülükler için de geçerlidir. Özellikle önemli olan, jus cogens ve erga omnes yükümlülüklerin örtüşüp örtüşmediği ve ne ölçüde örtüştüğü sorusudur. UAD'nin Barcelona Traction kararı, jus cogens yükümlülüklerin erga omnes etkiye sahip olacağı sonucuna varılması hususunda dayanak teşkil etmektedir. UAD, açıkça jus cogens'e atıfta bulunmaksızın, erga omnes normlara örnek olarak zikrettiği yükümlülük türleriyle bunu kastetmiştir. Bunlar arasında tek taraflı güç kullanımının, soykırımın ve kölelik ve ırk ayrımcılığının yasaklanması yer almaktadır. Aynı yasakların genel olarak emredici nitelikte olduğu kabul edildiğinde, bir yükümlülüğün temel niteliği nedeniyle istisnasına izin verilmeyen bir yükümlülük olarak kabul edilmesi halinde, tüm devletlerin (ve uluslararası hukukun diğer sülhlerinin) bu yükümlülüğün korunmasında hukuki menfaatleri olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, bunun tersinin de geçerli olduğunu, yani tüm erga omnes yükümlülüklerin zorunlu olarak jus cogens statüsüne de sahip olduğunu varsaymamak konusunda dikkatli olunmalıdır. Bu yükümlülüklerin kolektif menfaat niteliği, uluslararası topluma bir bütün olarak bu yükümlülüklerin yerine getirilmesinde menfaat sağlamak ve bunların sadece "iki taraflı yükümlülükler demetinden" daha fazlasını ifade ettiğini yansıtmaktadır. Aynı zamanda, bu gerçek kendi başına tüm erga omnes insan hakları yükümlülüklerini emredici normlara dönüştürmektedir. Örneğin soykırım ve işkence yasağının emredici karakteri, devletlerin büyük çoğunluğu tarafından bu şekilde tanınmalarından kaynaklanmaktadır. Jus cogens yükümlülüklerin erga omnes statüsüne sahip olduğunu belirledikten sonra, bu tür bir örtüşmenin sonuçları üzerinde düşünmek gerekmektedir. Özellikle, tüm devletlerin jus cogens yükümlülüklerin korunmasında sahip olacakları hukuki menfaatin, bu yükümlülüklerin daha etkili bir şekilde uygulanmasına katkıda bulunup bulunamayacağı sorusu ortaya çıkmaktadır. Uluslararası hukukta jus cogens şeklinde bir normlar hiyerarşisinin devlet uygulamasında ve doktrinde giderek daha fazla resmi olarak tanındığını göstermiştir. Bu da özellikle temel insan hakları konusunda uluslararası devletler topluluğu tarafından paylaşılan temel değerlerin daha fazla tanınması anlamına gelmektedir. Ancak, aynı zamanda jus cogens normlarının sayısı, kapsamı ve norm çatışmalarının çözümüne yönelik bir mekanizma olarak faydalarına ilişkin uluslararası fikir birliği de tartışmalıdır. Uygulama göstermiştir ki, belirli bir normun emredici statüsünün tanınması, normun ve temsil ettiği değerlerin etkili bir şekilde uygulanmasının garantisi değildir. Ayrıca, emredici normların olağan teamül ve/veya antlaşma hukuku tarafından garanti edilenin ötesinde bir koruma sağlayıp sağlayamayacağı ve ne ölçüde sağlayacağı da belirsizliğini korumaktadır. Bu nedenle, insan hakları normlarının uluslararası hukukta emredici normlar olarak daha fazla tanınmasının, bu normların uluslararası ve ulusal düzeyde etkili bir şekilde uygulanmasını sağlayıp sağlamayacağı konusunda tartışmaların devam ettiği sonucuna varmak doğru olacaktır. Bkz. Erika, De Wett, "Jus Cogens and Obligations Erga Omnes", *Dinah Shelton (Ed), The Oxford Handbook on Human Rights*, 2013, s.1-23.

¹⁸ Yusuf, Aksar, "Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD)", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.52, S.2, 2003, s.135.

II. BİREYSEL CEZAI SORUMLULUK ANLAYIŞININ ULUSLARARASI HUKUKA YANSIMASI

A. NURNBERG VE TOKYO MAHKEMESİ ÖNCESİ BİREYSEL CEZAI SORUMLULUK

İnsanlık tarihi, savaşlar ve çatışmaların varoluşunun ayrılmaz bir parçası olmuştur. Geçmişten günümüze, farklı topluluklar, milletler veya ideolojiler arasındaki çatışmalar, insanlığın evrimi ve tarihinde önemli bir iz bırakmıştır. Bu çatışmalar sırasında işlenen uluslararası suçlar ve suçluların yargılanması hususu da tarih boyunca tartışmalı bir konu olmuştur. İşlenen suçlardan devletlerin değil, insanların sorumlu olduğu sonucuna varmak da bin yıldan fazla zaman almıştır. Nihayetinde, küresel suçlar için kişilerin cezai sorumluluğu olması gerektiğine karar verilmiştir. Savaş dönemlerinde işlenen tarihsel zulümleri sona erdirmek için çeşitli düşünceler ve stratejiler geliştirilmiştir. Bireysel cezai sorumluluğun resmi olarak kabul edilmesine rağmen hiçbir birey başarılı bir şekilde kovuşturulmamıştır. Bunun nedeni, tarih boyunca, II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar, devlet temsilcilerinin, yöneticilerin ve güvenilir askeri generallerin cezasızlığı tercih etmeleridir. (Kralların ve liderlerin kendi uluslarının sınırları içinde işledikleri suçlardan diğer uluslara karşı sorumlu tutulmaması gerektiği düşünülmekteydi.) Ülkeleri adına hareket ettiklerine inandıkları için, ulusal egemenlik fikri onlara herhangi bir bireysel cezai sorumluluğa karşı kalkan olarak kullandıkları bir koruma da sağlamaktaydı. İmparatorlar ve uluslar, siyasi hedeflerini ilerletmek için her türlü zulmü kullanmakta kendilerini özgür hissetmişlerdir¹⁹.

Batı Avrupa'daki Katolik Kilisesi, savaş zamanı şiddeti engellemek için manevi yaptırımlar kullanan '*Pax et treuga De*²⁰' olarak bilinen önemli bir harekete öncülük etmiştir. Ancak bu yasaların veya başlatılan hareketlerin hiçbiri savaşın yasaklanmasına ya da bireysel cezai sorumluluk getirilmesine yol açmamıştır. Uluslararası bir suç için kişinin sorumlu tutulmasındaki esas gelişme, sorumluların adalete teslim edilmesi için zamanlama eylemlerin yapıldığı 15.yy'a yüzyıla atfedilebilir²¹. İngiltere Kralı 2.Richard 1386 yılında tarafından yayınlanan Ordunun Yönetimi Yönetmeliği'nde, düşmanlıkların yürütülmesine sınırlar getirilerek kadınlara ve silahsız rahiplere yönelik şiddet eylemleri, evlerin yakılması ve kiliselere saygısızlık yasaklanmıştır. Aynı nitelikte hükümler 1526 yılında Macar Ferdinand, 1570 yılında İmparator 2.Maximilian ve 1621 yılında İsveç Kralı 2.Gustavus Adolphus tarafından çıkarılan kanunlarda da yer almıştır. 2. Gustavus Adolphus tarafından ilan edilen Savaş Maddeleri'nin 100.maddesi,

¹⁹ Abdus Samad, Khan vd., "Responsibility of Sexual Violence under International Law", *Journal of Social Sciences Review*, Vol.3, No.1, 2023, s.30.

²⁰ 'Tanrı'nın Barışı ve Adaleti' anlamını taşımaktadır. "Tanrı'nın Barışı" (*Pax Dei*), Kilise ve ruhban sınıfı tarafından özel çatışmaları sınırlandırmak amacıyla oluşturulan ve 11. yy. boyunca giderek tüm Batı Avrupa'ya yayılan bir hareketti. Tanrı'nın Ateşkesi (*Treuga Dei*) özellikle barış günlerine, yani ayın takvimi tarafından belirlenen bayram günlerine değinmektedir. Bkz. Thomas, Gergen, "The Peace of God and its legal practice in the Eleventh Century", *Cuadernos de Historia del Derecho*, Vol.9, 2002, s.11, <https://core.ac.uk/reader/38811880>, (Erişim: 23.04.2023).

²¹ Khan, vd., "Responsibility of Sexual Violence under International Law", s.30.

hiç kimsenin "herhangi bir Kilise mensubuna, yaşlıya, erkeğe ya da kadına, hamile ya da çocuğa zulmetmemesi" gerektiğini açıkça ortaya koymuştur²².

Savaş suçları kapsamında görülen en eski dava, 1474 yılında Peter von Hagenbach davası olarak bilinmektedir²³. Nürnberg Mahkemesi sırasında ve sonrasında olduğu gibi, o dönemde de sanığın cezalandırılması üstlerin emirlerine uyma hususuna dayanmaktaydı. Burgonya Dükü Cesur Charles (1433-1477), Landwgt Peter von Hagenbach'ı Yukarı Ren Nehri üzerindeki Breisach şehrinin yönetiminin başına getirmiş, ancak vali, Breisach halkını tamamen boyun eğdirmek için bir keyfilik, vahşet ve terör rejimi başlatmıştı²⁴. Cinayet, tecavüz, yasadışı vergilendirme ve özel mülkiyete ahlaksızca el koyma genel uygulamalar haline getirilmiştir. Tüm bu şiddet eylemleri, Frankfurt panayırına giden İsviçreli tüccarlar da dahil olmak üzere komşu bölgelerin sakinlerine karşı da uygulanmıştır. Büyük bir ittifak (Avusturya, Fransa, Bern ve Yukarı Pvhine kasabaları ve şövalyeleri), Dük'ün hırslı hedeflerine son verip, Breisach kuşatması ve Alman paralı askerleriyle birlikte yerel halkın isyanı, Hagenbach'ın yenilgisine yol açmıştır. Mahkemede Arşidük'ün bir temsilcisi davacı olarak yer almış ve von Hagenbach'ın "Tanrı'nın ve insanların yasalarını ayaklar altına aldığı" belirtmiştir. Sanık, cinayet, tecavüz, yalancı şahitlik ve Alman olmayan paralı askerlerine, kadın ve çocukların tamamen onların merhametine kalması için, konakladıkları evlerdeki erkekleri öldürme emri vermek de dahil olmak üzere birçok kötü eylemle suçlanmıştır. Savunma esas olarak, "Sir Peter von Hagenbach'ın Burgonya Dükü'nden başka bir yargıç ve efendi tanımadığını" ve onun emirlerine itiraz edemeyeceğini düşünerek, üstlerinin emirlerine itaat kozunu oynamıştır. Bu temel düşüncenin altında, Dük'ün bizzat 'ex post facto'²⁵ olarak kendi adına yapılan her şeyi onayladığı ve tasdik ettiği gerçeği yatmaktadır²⁶. Von Hagenbach, Dük'ten onay almak için erteleme talebinde bulunmuş, ancak mahkeme heyeti bu talebi Tanrı'nın yasalarına aykırı bulunduğu ve sanığın suçları şüpheye yer bırakmayacak şekilde sabit olduğu için reddetmiştir²⁷. Bu nedenle, mahkeme sanığı suçlu bulmuş ve (önlemekle yükümlü olduğu suçları işlediği için) şövalye rütbesinden ve ilgili ayrıcalıklarından mahrum bırakılan von Hagenbach, Mareşal'in

²² Edoardo, Greppi, "The Evolution of Individual Criminal Responsibility Under International Law", *International Review of the Red Cross*, Vol.81, Issue 835, 1999, s.532-533.

²³ Cenap, Çakmak, *Uluslararası Hukuk: Giriş, Teori ve Uygulama, Bir Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı*, Ekin Basım Yayın-Dağıtım, 2014, s.244.

²⁴ Gökhan, Güneysu, "Uluslararası Ceza Hukuku Tarihi Açısından Peter Von Hagenbach'ın Yargılanmasının Önemi ve Anlamı", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, C.25, S.2, Prof. Dr. Ferit Hakan Baykal Armağanı, Aralık 2019, s.837.

²⁵ Geçmişe uzanan ve davranışı, yapıldığı zaman cezalandırılmadığı bir şekilde cezalandırılabilir hale getiren yasalar *ex post facto* kanunlardır. Böyle bir kanun; (1) yürürlüğe girmesinden önce meydana gelen olaylara uygulanır ve (2) bundan etkilenen kişiyi dezavantajlı duruma düşürür. Bir kanun; kişi, yeni bir suç yaratırsa, mevcut bir suçun cezasını artırır, sanığı fiilin işlendiği sırada mevcut olan bir savunmadan mahrum bırakırsa veya başka bir şekilde bir fiili, kişinin fiili işlediği zamankinden farklı, daha dezavantajlı bir şekilde cezalandırılabilir hale getirirse aleyhte bir durum yaratır. Bkz. Ben, Johnson, "Prohibition Against Ex Post Facto Laws", *House Research, Short Subjects The Constitution and the Legislature*, 2017, s.1, <https://www.house.mn.gov/hrd/pubs/ss/clssexpost.pdf>, (Erişim: 23.05.2023).

²⁶ Greppi, "The Evolution of Individual Criminal Responsibility Under International Law", s.534.

²⁷ Muhammed, Demirel, *Amirin Emri: Amirin Emri'ni Yerine Getirmenin Ceza Sorumluluğuna Etkisi*, İstanbul Ceza Hukuku ve Kriminoloji Arşivi, Oniki Levha Yayıncılık, 2014, s.194; Yasin, Poyraz, Yasin – Ömer Vehip, Önen, "Uluslararası Ceza Yargısının Gelişiminde Uluslararası Ceza Mahkemesinin Rolü", *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, Yıl 4, Sayı 2019/1, 2019, s.191.

"Adalet yerini bulsun" emri uyarınca idam edilmiştir²⁸. Söz konusu eylemlerin savaş suçu olduğunu tespit etmek kolay olmasa da bunların çoğu düşmanlıkların resmi olarak başlamasından önce işlendiğinden dolayı, o dönemde (bugün olduğu gibi) savaş ve barış arasındaki sınır çizgisini ayırt etmek hem zor hem de sonraki yüzyıllara göre daha değişken olmuştur. Her halükârda Breisach'ın işgal edilmiş topraklar olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Dahası, bu eylemleri savaş suçu olarak sınıflandırmak zor olsa bile, yine de günümüzde "insanlığa karşı suçlar" olarak bilinen suçların erken tezahürleri olarak kabul edilebilmeleri mümkündür.

Uluslararası silahlı çatışmalarda geçerli olan hukukun ağır ihlali olarak kabul edilen savaş suçları için bireylerin suçlanmasının temellerinin atılması için birkaç yüzyıl geçmesi gerekmiştir. Amerikan İç Savaşı (1861-1865) sırasında Başkan Abraham Lincoln, Lieber Kanunu'nu yayınlamıştır (24 Nisan 1863). New York'taki Columbia Üniversitesi'nde hukuk profesörü olan Francis Lieber tarafından hazırlanan ve subaylardan oluşan bir kurul tarafından gözden geçirilen bu metin, savaş kanunlarını kodifiye etmeye yönelik ilk girişimi temsil etmektedir. Kanun'un 44.maddesine²⁹ göre, "işgal edilen ülkedeki kişilere karşı işlenen her türlü ahlaksız şiddet, her türlü mala zarar verme", "her türlü soygun, yağma veya talan" ve "bu ülke sakinlerinin ırzına geçme, yaralama, sakat bırakma veya öldürme" cezalandırılmaktadır (bu filler kesinlikle savaş suçları kapsamındadır). Yine Kanun'un 47.maddesindeki düzenlemeye göre³⁰, bir Amerikan askeri tarafından düşman bir devletin topraklarında işlenen "kundaklama, cinayet, sakatlama, saldırı, otoyol soygunu, hırsızlık, soygun, dolandırıcılık, sahtecilik ve tecavüz" gibi "tüm ceza kanunları tarafından cezalandırılabilen suçlar", "evde" işlenmiş gibi kabul edilerek ağır şekilde cezalandırılmaktadır. Sadece Amerikan askerlerine yönelik ve sadece onları bağlayıcı olsa da Lieber Kanunu diğer orduların askeri düzenlemeleri üzerinde de önemli bir etkiye sahip olmuştur³¹.

Uluslararası toplumun devlet liderleri tarafından işlenen kitlesel zulümlere verdiği tepkiyle, Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarının somut bir bağlantısı bulunmaktadır. Devlet başkanları, generaller ve temsilcilerin sadece görevde kaldıkları için affedilmeleri yerine adalet önüne çıkarılmaları için planlar yapılmış, ancak küresel ölçekte işledikleri suçlardan dolayı yargılanıp yargılanamayacakları konusunda büyük bir anlaşmazlık yaşanmıştır. Westphalia Antlaşması nedeniyle, çoğu ulus egemendi ve liderleri ve devlet başkanları, "Kral yanlış yapmaz" deyiminde ima edildiği gibi, ulusal yasaları uyarınca her türlü davadan muafı. Mahkemelerin kurulma

²⁸ Güneysu, "Uluslararası Ceza Hukuku Tarihi Açısından Peter Von Hagenbach'ın Yargılanmasının Önemi ve Anlamı", s.841.

²⁹ Lieber Kanunu 44.madde: "İşgal edilen ülkedeki kişilere karşı uygulanan her türlü ahlaksız şiddet, yetkili memur tarafından emredilmeyen her türlü mal tahribatı, her türlü soygun, her türlü yağma ya da bir yeri ana güçle ele geçirdikten sonra bile yağmalama, bu tür sakinlere tecavüz etme, yaralama, sakat bırakma ya da öldürme, ölüm cezası ya da suçun ağırlığına uygun görülebilecek başka bir ağır ceza ile yasaklanmıştır." The Lieber Code of 1863 Correspondence, Orders, Reports and Returns of the Union Authorities from January 1 to December 31, 1863, General Orders No. 100, <https://vfw.org/uploads/Articles/Bells/Sec2ofGO100LieberCode1863.pdf>, (Erişim: 21.06.2023).

³⁰ Lieber Kanunu 47.madde: "Kundaklama, cinayet, yaralama, saldırı, otoyol soygunu, hırsızlık, soygun, dolandırıcılık, sahtecilik ve tecavüz gibi tüm ceza yasaları tarafından cezalandırılan suçlar, bir Amerikan askeri tarafından düşman bir ülkede, o ülke sakinlerine karşı işlenirse, yalnızca kendi ülkesinde olduğu gibi cezalandırılmakla kalmayacak, ölümün uygulanmadığı tüm durumlarda daha ağır ceza tercih edilecektir." İbid.

³¹ Greppi, "The Evolution of Individual Criminal Responsibility Under International Law", s.535.

sebebi ise, kral ve/veya kraliçeyi korumaktı³². Devletlerin soyut varlıklar olmadığı, aksine suçların belirli bireyler tarafından işlendiği sonucuna varmak bin yıldan fazla zaman almıştır. Bireysel cezai sorumluluğun yasal temeli halen oluşturulamamış olsa da nihayetinde her bir suçlunun işlediği ihlallerden sorumlu tutulması ve intikam yaralarının iltihaplanmasını önlemek için uluslararası daimî bir ceza mahkemesi önünde yargılanması gerektiğine karar verilmiştir³³.

Uluslararası suçluları, uluslararası bir mahkemede yargılama fikrinin I. Dünya Savaşı'nın sonunda olgunlaştığına dikkat edilmelidir. Gelişimsel sürecin oldukça farklı dönemleri veya aşamaları tespit edilmiş ve 27 maddenin içerdiği Versay Barış Antlaşması'ndan başlayarak çeşitli aşamaları açıklamak için farklı teoriler hâsıl olmuştur. Bu aşamada, Alman İmparatoru II. Wilhelm; antlaşmaların kutsallığı ve "uluslararası etik aleyhinde en büyük suç" ile ilgili bir sorumluluk beyanı olmakla birlikte kendisini yargılamak için bir mahkeme kurulmasını teklif etmiştir³⁴. Nitekim bu durum, her ne kadar insani yardım ve savaş suçlarıyla ilgilenmek için özel bir mahkeme kurulmasına esas teşkil etse de İmparator'un Hollanda'dan aldığı koruma nedeniyle gerçekleşmemiştir. I. Dünya Savaşı'ndan sonra, 28 Haziran 1919 tarihli Versay Antlaşmasının 228. ve 229.maddelerinde, müttefik devletlerin "savaş hukuku ve geleneklerinin ihlalden" sorumlu kişileri yargılama ve cezalandırma hakkı tesis edilmiştir³⁵. Dolayısıyla Alman Hükümeti, müttefik askeri mahkemeler önüne çıkarılabilmeleri için "suçlanan tüm kişileri" teslim etmekle yükümlü kılınmış, "Müttefik ve Ortak Güçlerin birden fazlasının vatandaşlarına karşı suç teşkil eden eylemlerden suçlu bulunan" bir kişi söz konusu olduğunda, uluslararası bir mahkeme kurulması imkânı sağlanmış³⁶. Ayrıca 227.maddede, 2.Wilhelm'in "uluslararası ahlaka ve antlaşmaların kutsallığına karşı işlenen büyük bir suçtan" sorumlu olduğunu ve Müttefik Güçlerin, sanığı yargılamak üzere ABD, İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya tarafından atanan yargıçlardan oluşan "özel bir mahkeme" kurmayı kabul ettiği belirtilmiştir³⁷. Güçler ayrıca İmparator'un teslim olması için Hollanda hükümetine bir talepte bulunmayı da kabul etmişlerdir ki bu girişim başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Görüldüğü üzere, bu maddenin hükümleri II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkacak olan "barışa karşı suçlar" kategorisini öngörmektedir.

1899 ve 1907 tarihli Lahey Sözleşmeleri ve 1929 tarihli Savaş Esirlerine Uygulanacak Muameleye İlişkin Cenevre Sözleşmesi, kurallarını ihlal eden kişilerin cezalandırılmasına ilişkin herhangi bir hüküm içermemektedir. Sadece Sahadaki Silahlı Kuvvetlerde Bulunan Yaralı

³² Makbule Ezgi, Erten, *Uluslararası Adalet Divanı'nın Almanya – İtalya Kararı Doğrultusunda Uluslararası Hukukta Devletin Yargı Bağımsızlığı*, Legem Yayıncılık, Aralık 2016, s.7.

³³ Nazar, Hussain, vd., "Individual Criminal Responsibility for the Crime of Aggression: The Role of the ICC's Leadership Clause", *Pakistan Journal of Humanities and Social Sciences*, Vol.11, No.1, 2023, s.223.

³⁴ Rhea, Harry M., "The First Attempt to Prosecute The Crime of Aggression", *Journal of Transnational*, Vol.28, 2018-2019, s.48.

³⁵ Özellikle 228.madde, "Alman Hükümeti, Müttefik ve Ortak Güçlerin, savaş hukuku ve geleneklerine aykırı eylemlerde bulunmakla suçlanan kişileri askeri mahkemeler önüne çıkarma hakkını tanı" demektedir. <https://net.lib.byu.edu/~rdh7/wwi/versay/versa6.html>, (Erişim: 14.06.2023).

³⁶ Greppi, "The Evolution of Individual Criminal Responsibility Under International Law", s.535-536.

³⁷ Poyraz – Önen, "Uluslararası Ceza Yargısının Gelişiminde Uluslararası Ceza Mahkemesinin Rolü", s.191.

ve Hastaların Durumlarının İyileştirilmesine İlişkin Sözleşme'nin 30.maddesinde³⁸ biraz zayıf bir düzenleme bulunmaktaydı. Daha sonra bu sözleşmelere daha sonra Nürnberg Kararı'nda atıfta bulunulmuştur³⁹. Ancak, II. Dünya Savaşı'nın sonunda, Nazi ve Japon rejimlerinin liderleri Almanya ve Japonya'daki Uluslararası Askeri Mahkemelerin önüne çıkarılmış ve Londra'da, askeri yargılamalarla ilgili uluslararası bir konferans düzenlenmesiyle; barışa karşı işlenen suçlar, savaş suçları ve insanlığa karşı işlenen suçlardan dolayı kişileri soruşturmak için bir mahkeme kurulması Nürnberg duruşmaları ile sonuçlanmış ve Japonya'nın Müttefik Kuvvetler Başkomutanı General MacArthur, Tokyo ile ilgili olarak, IMT'nin (Uluslararası Askeri Mahkeme) Uzak Doğu için yargı yetkisini belirleyen, aynı zamanda barışa karşı işlenen suçları ve insanlığa karşı işlenen suçları da yargılayan Tokyo Tüzüğü'nü, kanun hükmünde kararname ile onaylamıştır. Açıkça görülüyor ki, bu olaylar sonucunda iki alan daha da geliştirilmiş; sivil mücadele sonucunda "ad hoc ceza mahkemeleri" kurulmuştur⁴⁰. BM Güvenlik Konseyi, 827 sayılı karar ile 1993'te ICTY'yi ve 1994'te 955 sayılı karar ile ICTR'yi kurmuştur⁴¹.

B. NÜRNBERG VE TOKYO ULUSLARARASI MAHKEMELERİ

Uluslararası toplumda, II. Dünya Savaşı'ndan sonra hem devletlerin geleneksel sorumluluğu hem de bireylerin kişisel sorumluluğu açısından, savaş hukukunun ciddi ihlallerinin kovuşturulması ihtiyacına ilişkin daha derin ve ciddi bilinç şekillendirmeye başlayan bir hareket başlamıştır. Naziler ve Japonlar tarafından işlenen korkunç suçlar, müttefik güçler arasında hızlı bir şekilde anlaşmalar yapılmasına ve akabinde "ister bireysel olarak ister örgüt veya grup üyesi sıfatıyla veya her iki sıfatla suçlansınlar, suçlarının belirli bir coğrafi konumu olmayan savaş suçlarının yargılanması için" Nürnberg ve Tokyo Uluslararası Askeri Mahkemelerinin kurulmasına yol açmıştır. Bu özel yargı mercileri, insanlığa karşı suçlar ve barışa karşı suçlar gibi yeni kategorileri de dikkate almıştır⁴².

Uluslararası hukukta bireysel cezai sorumluluktan ilk kez Nürnberg Mahkemeleri'nde bahsedilmiştir. Bu sebeple ilk kez uluslararası düzeyde net bir şekilde tanıdığı yer olarak bu mahkemeler kabul edilmektedir. Nürnberg Mahkemeleri, II. Dünya Savaşı'nın ardından Nazi liderlerinin savaş suçları, insanlığa karşı suçlar, soykırım ve saldırı suçları gibi suçlar nedeniyle yargılandığı oldukça önemli uluslararası mahkemelerdir. 1945-1946 yılları arasında gerçekleşen Nürnberg Mahkemeleri, Nazi liderlerini ve diğer işbirlikçilerini yargılayarak bireysel cezai

³⁸ 30.madde (Tıbbi ve Dini Personelin Geri Dönüşü): "28.maddedeki hükümler uyarınca alıkonulmaları zorunlu olmayan personel, geri dönmeleri için yol açılır açılmaz ve askeri gereklilikler izin verir vermez, ait oldukları çatışma tarafına iade edileceklerdir. İade edilinceye kadar savaş esiri sayılmayacaklardır. Bununla birlikte, en azından 12 ağustos 1949 tarihli savaş esirlerine uygulanacak muameleye ilişkin cenevre sözleşmesi'nin tüm hükümlerinden yararlanacaklardır. Karşı tarafın emirleri altında görevlerini yerine getirmeye devam edecekler ve tercihen kendilerinin de ait oldukları çatışma tarafının yaralı ve hastalarının bakımıyla meşgul olacaklardır. Ayrılırken, kendilerine ait eşyaları, kişisel eşyaları, değerli eşyaları ve araçları yanlarında götürüleceklerdir." 12 Ağustos 1949 Tarihli Sahadaki Silahlı Kuvvetlerde Bulunan Yaralı ve Hastaların Durumlarının İyileştirilmesine İlişkin Sözleşme, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gci-1949/article-30>, (erişim: 18.01.2023).

³⁹ Greppi, "The Evolution of Individual Criminal Responsibility Under International Law", s.536.

⁴⁰ Hussain, vd., "Individual Criminal Responsibility for the Crime of Aggression: The Role of the ICC's Leadership Clause", s.224-225.

⁴¹ Adjei, "The Development of Individual Criminal Responsibility Under International Law: Lessons from Nuremberg and Tokyo War Crimes Trials", s.74.

⁴² Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II*, s.239-240.

sorumluluk ilkesini geniş bir şekilde uygulamıştır. Bu liderler sadece devletlerinin politikalarını uygulayan yetkililer olarak değil, aynı zamanda bireysel olarak suç işlemiş kişiler olarak yargılanmıştır. Mahkeme, suçların işlenmesine katılan kişilerin suça iştirak etmeleri durumunda da sorumlu tutulabileceklerini belirleyerek uluslararası hukukun gelişiminde önemli bir dönüm noktası olmuş ve ilerleyen yıllarda oluşturulan uluslararası ceza mahkemesine ve hukuki belgelere temel örnek teşkil etmiştir. Mahkeme, bireysel cezai sorumluluğunun uygulanışını mahkeme süreci boyunca belirli kurallar ve yargılama ilkeleri çerçevesinde gerçekleştirerek, ilk kez uluslararası hukukta bireylerin devlet adına işledikleri suçlardan bireysel olarak sorumlu tutulabileceğini göstermiştir⁴³. Yine mahkeme, bireysel cezai sorumluluk kapsamına giren suçları tanımlayarak, bu suçların hangi eylemleri içerdiğini, iştirak biçimlerini belirlemiştir. Kapsamını belirlerken, adil yargılanma hakkı, kanıt sunma hakkı, savunma hakkı gibi temel uluslararası hukuk ilkelerini göz önünde bulundurmıştır.

Nürnberg Uluslararası Askeri Mahkemesi Tüzüğü'nün 6.maddesi⁴⁴, aşağıdaki eylemlerle suçlanan kişilerin yargılanması için yasal dayanak oluşturmuştur:

- Barışa karşı suçlar: Saldırı niteliğindeki savaşların planlanması, uluslararası antlaşmaları veya anlaşmaları ihlal etmek amacıyla gerçekleştirilen savaşların planlanması, hazırlanması, başlatılması veya yürütülmesi veya yukarıdakilerden herhangi birini gerçekleştirmek için ortak bir plana veya komploya katılmayı içmektedir.

- Savaş suçları: Savaşla ilgili yasalara ve geleneklere aykırı hareket etmeyi ifade etmektedir. Bu suçlar, işgal altındaki bölgelerdeki sivil halkın öldürülmesi, kötü muameleye maruz kalması veya köle olarak çalıştırılması, savaş esirlerinin veya denizdeki kişilerin öldürülmesi veya kötü muamele görmesi, rehinenin öldürülmesi, kamu veya özel mülkiyetin yağmalanması, şehirlerin, kasabaların veya köylerin gereksiz yere tahrip edilmesi veya askeri gerekliliklerle açıklanamayan tahribat gibi eylemleri içermektedir⁴⁵.

- İnsanlığa karşı suçlar: Savaş öncesi veya savaş döneminde, sivilleri hedef alan cinayet, yok etme, köleleştirme, sürgün ve diğer insanlık dışı eylemleri içerir. Bu suçlar, mahkemenin yargı yetkisi dahilindeki suçların işlenmesi sırasında veya bu suçlarla ilişkili olarak, siyasi, ırksal veya dini nedenlerle yapılan zulümleri içerebilir; bu eylemler olsun veya olmasın, işlendiği ülkenin iç hukukuna aykırıdır.

'*Ratione personae*' (Kişi bakımından) yargı yetkisi söz konusu olduğunda, bu suçlardan herhangi birini işlemek için ortak bir planın veya komplonun oluşturulmasında veya yürütülmesinde yer alan "liderleri, örgütleyicileri, azmettiricileri ve suç ortaklarını" kapsamaktadır⁴⁶.

Yargıç Robert Jackson, 1946 Nürnberg Duruşmasında mahkemenin bireysel hesap verebilirlik konusundaki içtihadını geliştirirken, uluslararası hukukta cezai sorumluluğun

⁴³ Erten, *Uluslararası Adalet Divanı'nın Almanya – İtalya Kararı Doğrultusunda Uluslararası Hukukta Devletin Yargı Bağımsızlığı*, s.86.

⁴⁴ Nürnberg Tüzüğü 6.madde, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/nuremberg-tribunal-charter-1945/article-6b>, (Erişim: 12.06.2023).

⁴⁵ Versay Antlaşmasınının 227.maddesi ile karşılaştırıldığında, artık antlaşmaların "kutsallığına" atıfta bulunulmadığı gözlemlenmiştir.

⁴⁶ Greppi, "The Evolution of Individual Criminal Responsibility Under International Law", s.537-538.

gerekçesini yinelemiştir: "*uluslararası hukuka karşı işlenen suçlar soyut varlıklar tarafından değil insanlar tarafından işlenir ve ancak bu tür suçları işleyen bireyler cezalandırılarak uluslararası hukukun hükümleri uygulanabilir*". Mahkeme ayrıca 1948 tarihli Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nin 4.maddesine de atıf yapmıştır: "*Soykırım veya III. maddede sayılan diğer fiillerden birini işleyen kişiler, anayasal olarak sorumlu yöneticiler, kamu görevlileri veya özel şahıslar olsunlar cezalandırılırlar*"⁴⁷.

Tokyo Mahkemesi veya resmi adıyla "Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi- Uzakdoğu Şubesi," II. Dünya Savaşı sonrasında Japonya'nın işlediği savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar nedeniyle Japon liderlerinin yargılandığı uluslararası bir mahkeme olmuştur. Mahkeme, 1946-1948 yılları arasında faaliyet göstererek, Japonya'nın işlediği savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve diğer uluslararası suçları incelemiş, Japon liderleri sadece ulusal politikaların uygulayıcıları olarak değil, aynı zamanda bireysel olarak suç işlemiş kişiler olarak da yargılanmıştır. Mahkeme, suçların tanımını ve sanıkların neyle suçlandığını belirleyerek, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve diğer suçlar açısından iddianameler hazırlamıştır. Bu iddianamelerde, suçların ayrıntıları, sanıkların suç işlediklerine dair kanıtlar ve suçların mağdurlarına dair bilgiler yer almıştır. Aynı zamanda temel hukuk prensipleri göz önünde bulundurularak sanıkların adil yargılanma, kanıt sunma, tanık dinletme hakkı gibi temel haklardan faydalanmaları sağlanmıştır. Tokyo Mahkemesi'nin çalışmaları, Nürnberg Mahkemeleri'ndeki uygulamalara benzer bir temelde gerçekleşmiştir. Tokyo Mahkemesi, Japon liderlerini bireysel cezai sorumluluk altında yargılayarak uluslararası hukukun bireysel cezai sorumluluk ilkesinin sadece Nazi liderlerine değil, diğer ülkelerin liderlerine de uygulanabileceğini göstermiş olup, uluslararası hukuktaki bireysel cezai sorumluluk ilkesinin pekiştirilmesine katkı sağlamıştır⁴⁸.

A. NURNBERG ve TOKYO ULUSLARARASI MAHKEMELERİ SONRASI BİREYSEL CEZAI SORUMLULUK

Bireysel cezai sorumluluk alanı, I. ve II. Dünya Savaşlarının ardından Tokyo ve Nürnberg ceza mahkemelerinin kurulmasıyla yeni bir döneme girmiştir. Nürnberg savaş mahkemesi, uluslararası ceza hukuku olarak adlandırılan yeni bir uluslararası hukuk dalının başlangıcı olarak görülmektedir. Nürnberg mahkemesi, cezai sorumluluğu açıkça tanımlamanın yanı sıra devlet yetkililerinin ve ordu personelinin korunmasını ve siyasi egemenlik doktrinini de ortadan kaldırmıştır. Uluslararası Adalet Divanı (UAD), Sırbistan'ın yargı yetkisinin olmadığı iddiasını, sözleşmenin lafzı özellikle devlet sorumluluğunu kapsamı dışında bıraktığı için reddetmiştir: "Nürnberg kararının, dünya toplumuna karşı suç işleyen ya da uluslararası hukuku ihlal edenlerin soyut varlıklar değil, insanlar olduğu yönündeki ünlü sözü mahkeme tarafından kabul edilmektedir. UCM Roma Statüsüne üye devletler, mahkemenin yargı yetkisine girecek saldırı eyleminin tanımı ve unsurları üzerinde yakın zamana kadar mutabık kalmıştır"⁴⁹.

⁴⁷ Adjei, "The Development of Individual Criminal Responsibility Under International Law: Lessons from Nuremberg and Tokyo War Crimes Trials", s.70.

⁴⁸ Erten, *Uluslararası Adalet Divanı'nın Almanya – İtalya Kararı Doğrultusunda Uluslararası Hukukta Devletin Yargı Bağımsızlığı*, s.86.

⁴⁹ Hussain, vd., "Individual Criminal Responsibility for the Crime of Aggression: The Role of the ICC's Leadership Clause", s.226.

Nürnberg duruşmaları ve küçük bir etkiyle Tokyo duruşmaları, uluslararası hukuk kapsamında bireysel cezai sorumluluğa ilişkin içtihat hukukunun oluşmasına oldukça katkıda bulunan çok sayıda karar üretmiştir. Nürnberg ve Tokyo yargılama tecrübeleri, devletlerin ve uluslararası örgütlerin (yani Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Kızılhaç Komitesi) antlaşmaların kabulü yoluyla kodifikasyonu sağlamak için girişimlerde buldukları, ilke ve kuralların kesin bir şekilde oluşturulması ve sağlamlaştırılmasına yönelik kademeli bir sürecin başlangıcına işaret etmiştir. 11 Aralık 1946 gibi erken bir tarihte BM Genel Kurulu, "Nürnberg Mahkemesi Şartı ile Tanınan Uluslararası Hukuk İlkelerinin Teyidi" başlıklı 95(1) sayılı kararı oybirliği ile kabul etmiştir. Genel Kurul, 8 Ağustos 1945 tarihli Londra Anlaşması ve ekindeki Tüzüğü (ve Tokyo Mahkemesine ilişkin paralel belgeleri) "not ettikten" sonra iki önemli adım atmıştır. Bunlardan ilki hukuki açıdan büyük önem taşımaktadır: Genel Kurul hem Tüzük hem de Nürnberg Mahkemesi Kararı tarafından tanınan uluslararası hukuk ilkelerini onaylamıştır. Genel Kurul'un görüşüne göre mahkeme zaten mevcut olan ve sadece "tanınması" gereken uluslararası hukuk ilkelerini dikkate almıştır. İkincisi ise bu ilkelerin BM Genel Kurulu'nun bir alt organı olan Uluslararası Hukuk Komisyonu (UHK) tarafından kodifiye edilmesine yönelik bir taahhüttür. Bu kararlar BM, Nürnberg Şartı ve Kararının "tanındığı" ve önemli bir kodifikasyon aracına (ya "insanlığın barış ve güvenliğine karşı işlenen suçların genel kodifikasyonu" yoluyla ya da hatta "uluslararası ceza kanunu" olarak) dahil edilmesinin önemli görüldüğü, teamül hukukuna ait bir dizi genel ilke olduğu onaylanmıştır. Aynı şekilde karar, Londra Anlaşması'nda yer alan hükümlerin örf ve âdet hukuku niteliğini de tanımıştır⁵⁰.

UHK 1950 yılında "Nürnberg Mahkemesi Şartında ve Mahkeme Kararlarında Tanınan Uluslararası Hukuk İlkeleri" hakkında bir rapor kabul etmiştir⁵¹. Raporla bu ilkelerin pozitif uluslararası hukukun bir parçası olup olmadığı ya da ne ölçüde olduğu tartışılmamıştır. UHK'ye göre, Genel Kurul bu ilkelerin uluslararası hukuka ait olduğunu zaten teyit etmesi sebebiyle kendisini söz konusu ilkelerin içeriğini hazırlamakla sınırlamıştır⁵². Birinci ilke "uluslararası hukuka göre suç teşkil eden bir fiili işleyen herkes bundan sorumludur ve cezalandırılabilir" demek suretiyle herhangi bir bireyin bir suç işlemesinden dolayı sorumlu tutulabileceği gerçeğinin resmi olarak tanınması anlamına gelmektedir. II. İlkeye göre, aynı zamanda bu durum, eylem, iç hukukta suç olarak kabul edilmese bile söz konusu olabilmektedir. III. ve IV. İlkeler, devlet başkanı veya hükümet yetkilisi sıfatıyla hareket eden bir kişi ile hükümetin veya bir amirin emriyle hareket eden bir kişinin sorumluluktan kurtulamayacağını öngörmektedir⁵³. Bu iki ilke, Nürnberg Şartı'nın 7. ve 8. maddelerinde ortaya konanları teyit etmektedir. Üstlerin emirlerine ilişkin 8.madde, "Mahkeme'nin adaletin gerektirdiğine karar vermesi halinde" cezanın hafifletilmesi olasılığını kabul etmiştir. UHK metninin IV. İlkesi bu yaklaşımı değiştirmektedir: birey, "ahlaki bir tercihin kendisi için gerçekten mümkün olması halinde" sorumluluktan kurtulmaz. Bu, bireyin bir üst tarafından verilen bir emre uymayı reddetmek için

⁵⁰ Greppi, "The Evolution of Individual Criminal Responsibility Under International Law", s.539.

⁵¹ Principles of International Law Recognized in the Charter of the Nürnberg Tribunal and in the Judgment of the Tribunal 1950, https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/17_1_1950.pdf, (Erişim: 20.11.2022).

⁵² Greppi, "The Evolution of Individual Criminal Responsibility Under International Law", s.539.

⁵³ Aksar, *Temel Metin ve Davalarla Uluslararası Hukuk*, s.642-643.

gerçekten "ahlaki bir tercihi" olup olmadığına karar vermeye çağrılan mahkemelere büyük bir takdir yetkisi bırakılmaktadır. VI. İlke, Nürnberg Şartı'nın 6.maddesi tarafından belirlenen üç suç kategorisini kodifiye etmektedir⁵⁴. Londra Anlaşmasında "Mahkemenin yargı yetkisine giren suçlar" olarak tanımlanan suçlar, 6.maddede yer alan aynı ifadeler kullanılarak uluslararası hukuka göre işlenen suçlar" olarak belirlenmiştir. VI. İlke, olası bir uluslararası ceza kanununun özünü temsil etmektedir. Nürnberg ilkelerinin 1946 Genel Kurul kararıyla onaylanması ve Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından şekillendirilmesi, bireysel sorumluluk gerektiren bir uluslararası suçlar kanununun oluşturulmasına yönelik önemli adımlar olmuştur. Ancak daha fazla ilerleme kaydedilmesi gerekiyordu⁵⁵.

1948'de İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin kabul edilmesinden itibaren insan haklarının ihlal edilmesi devlet sorumluluğunun, faillerin ceza ve kamu hukuku kapsamında değerlendirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. İnsan hakları ihlali sonucunda, failin iç hukuka göre değil, uluslararası hukuka göre cezalandırılması gerektiği bireysel sorumluluk kavramına odaklanılmıştır. Bireysel sorumluluk konusu, uluslararası hukukta gerçek kişinin gelişen yasal hakları ile ayrılmaz bir biçimde ilişkilidir. Uluslararası insan hakları, özellikle bireysel şikâyet mekanizmaları oluşturulması ve mağdur kişilerin "*Locus Standi*"⁵⁶ aracılığıyla hak arama yolunda ilerlemesi önemli bir role sahiptir⁵⁷.

Beyannamenin 9 Aralık 1948'de kabul edilmesinin arifesinde, insanlığa karşı suç kavramının önemli bir gelişmesi, Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nin (56'ya karşı sıfır oyla) kabul edilmesine yol açmıştır. Sözleşme, 12 Ocak 1951 tarihinde yürürlüğe girmiş olup ister barış zamanında ister savaş zamanında işlenmiş olsun, soykırımı uluslararası hukuk kapsamında açıkça bir suç olarak sınıflandırmaktadır. 2.maddede soykırım, "ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubu tamamen veya kısmen yok etmek amacıyla işlenen, grup üyelerini öldürmek, onlara ciddi bedensel veya zihinsel zarar vermek, grubun fiziksel olarak tamamen veya kısmen yok olmasına yol açacak yaşam koşullarını kasten uygulamak, grup içinde doğumları engellemeye yönelik önlemler almak, grubun çocuklarını zorla başka bir gruba nakletmek gibi eylemler" olarak tanımlanmaktadır. Sözleşme'nin 3.maddesi, bu tür fiillerin ve bu fiillere çeşitli derecelerde karışmanın cezalandırılabilir olduğunu belirtmektedir: fiilleri işlemek için komplo, doğrudan ve alenen tahrik, teşebbüs veya suç ortaklığı. Ancak,

⁵⁴ Principles of International Law Recognized in the Charter of the Nürnberg Tribunal and in the Judgment of the Tribunal 1950, https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/17_1_1950.pdf, (Erişim: 20.11.2022).

⁵⁵ Antonio, Cassese, "Affirmation of the Principles of International Law recognized by the Charter of the Nürnberg Tribunal", United Nations *Audiovisual Library of International Law*, 2009, ss.1-9, s.6.

⁵⁶ Duruşmaya Katılma Hakkı (*Locus Standi*), 'yasayı uygulamak isteyen bir devletin, kendisi ile yürürlükteki davanın konusunu oluşturan yasal kural arasında yeterli bir bağ kurması gerekliliği' olarak tanımlanmaktadır. Bu yeterli bağlantı, konuyla ilgili bir menfaatin varlığıdır. Ancak, yargıç Morelli tarafından da teyit edildiği üzere, 'her devlet kendi menfaatinin yargıcidir'. Bu nedenle, her menfaat tek tek devletlere duruşmaya katılma hakkı sağlamaz, sadece 'hukuki menfaatleri' olan devletlere bu hakkı sağlar. Sebastián, Green Martínez, "Locus Standi Before The International Court Of Justice For Violations Of The World Heritage Convention", *Transnational Dispute Management*, Vol.5, 2013, S.1-10, S.4; Barry, Hough, "A Re-Examination Of The Case For A Locus Standi Rule In Public Law", *Cambrian Law Review*, Vol.28, 1997, S.83.

⁵⁷ Ilias, Bantekas, "Individual Responsibility And The Evolving Legal Status Of The Physical Person In International Human Rights Law", *The Sixtieth Anniversary Of The Universal Declaration Of Human Rights*, Ashgate, 2010, S.431.

sadece "yöneticilerin" veya "kamu görevlilerinin" değil, aynı zamanda "özel şahısların" da cezalandırılması yükümlülüğünü getiren 4.maddedir. 6.madde ise, suçluları yargılama yetkisini hem ulusal hem de uluslararası mahkemelere vermektedir⁵⁸.

Bu önemli Sözleşme, uluslararası hukuk kapsamında, Nürnberg Şartı'nın 6.maddesi tarafından halihazırda oluşturulmuş olan yasal sınıflandırmayla, yani insanlığa karşı suçlar ile doğrudan bağlantılı yeni bir suç ortaya koymaktadır. Uluslararası antlaşmalar hukuku da devlet sorumluluğunun geleneksel sınırlarının çok ötesine geçerek, bireylerin uluslararası hukukun belirli bir alanındaki yükümlülükler bakımından "ön saflarda" yer aldığı altını çizmektedir. Soykırım Sözleşmesi, önceki belgelere uygun olarak, soykırım suçunun ve bu suça çeşitli düzeylerde katılımın (doğrudan eylemler, komplo, kışkırtma, teşebbüs, suç ortaklığı) geniş bir tanımını sunmaktadır. Sözleşmenin temelini oluşturan ilkelerin teamül niteliği UAD tarafından kabul edilmiştir. II. Dünya Savaşı'nın dramatik deneyimlerinin ardından ICRC'nin girişimiyle hazırlanan 12 Ağustos 1949 tarihli dört Cenevre Sözleşmesi, savaş mağdurlarının korunmasına ilişkin antlaşma temelli sistemin tamamını yeniden şekillendirmiştir. Bu Sözleşmelerin tarafları, "her koşulda" kendi kurallarına "saygı gösterme ve saygı gösterilmesini sağlama" temel genel yükümlülüğünü üstlenirler (dört sözleşmede ortak olan 1.madde). Cenevre Sözleşmelerinin her birinin bir bölümü korunan kişilere yönelik eylemlerle ilgilidir. Bunlar, savaş suçu değil, ağır ihlaller olarak adlandırılır ancak şüphesiz uluslararası hukuk kapsamında suç teşkil ederler. Bu eylemler, Birinci Sözleşme'nin 50.maddesi, İkinci Sözleşme'nin 51.maddesi, Üçüncü Sözleşme'nin 130.maddesi ve Dördüncü Sözleşme'nin 147.maddesinde ayrıntılı olarak tanımlanmıştır. Aynı zamanda kasten öldürme, işkence veya insanlık dışı muamele (biyolojik deneyler dahil), kasten büyük acılara veya vücutta veya sağlıkta ciddi yaralanmalara neden olma, mülkiyetin aşırı derecede tahrip edilmesi veya el konulması, bir savaş esirinin düşman bir gücün kuvvetlerinde hizmet etmeye zorlanması veya adil ve düzenli yargılanma hakkından kasten mahrum bırakılması, yasadışı sınır dışı etme, korunan bir kişinin nakledilmesi veya hapsedilmesi ve "askeri gereklilikle haklı gösterilmeyen ve yasadışı ve ahlaksızca gerçekleştirilen" rehin alma gibi suçları içermektedir. Uygulama alanı *ratio personae* ile ilgili olarak, sözleşmeler bu ağır ihlallerin doğrudan sorumlularının ve üstlerinin sorumluluğunu belirlemektedir. Kuralların kapsamı aslında çok geniştir çünkü "kişi" kelimesi hem sivilleri hem de resmi ya da gayri resmi güçlere mensup olsun olmasın savaşçıları kapsamaktadır⁵⁹.

Silahlı Çatışma Halinde Kültür Varlıklarının Korunmasına İlişkin 14 Mayıs 1954 tarihli Lahey Sözleşmesi, akit taraflara "tüm insanlığın kültürel mirası" olarak adlandırılan mirası koruma yükümlülüğünü getirmektedir⁶⁰. Sözleşmenin "ihlalini yapan veya yapılmasını emreden" kişiler hakkında "olağan cezai yargı yetkileri çerçevesinde kovuşturma yapmak ve cezai veya disiplin yaptırımları uygulamak için gerekli tüm adımları atmak" zorundadırlar. 1949 Cenevre Sözleşmelerine ek 1977 tarihli iki Protokol, kapsamlı bir hukuk sistemi haline gelen bu sisteme daha kesin kurallar eklemiştir. Ayrıca 85.madde, halihazırda mevcut olan ağır ihlaller listesine

⁵⁸ Greppi, "The Evolution of Individual Criminal Responsibility Under International Law", s.541.

⁵⁹ Greppi, "The Evolution of Individual Criminal Responsibility Under International Law", s.542.

⁶⁰ Jan, Hladík, "The 1954 Hague Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict and the Notion of Military Necessity", *International Review of the Red Cross*, Vol.81, Issue 835, 1999, s.621-635, s.622.

çok sayıda ihlal eklemektedir⁶¹. Yine Protokol I'in 1.maddesi ile taraflar "her koşulda" Protokol'e "saygı göstermeyi ve saygı gösterilmesini sağlamayı" taahhüt etmektedir.

C. 1990 SONRASI BİREYSEL CEZAI SORUMLULUĞUN *AD HOC* MAHKEMELERDEN ULUSLARARASI CEZA MEHKEMESİNE GEÇİŞİ

Kuzey İrlanda Katolikleri, Yugoslavya ve Sovyetler Birliği, Ruanda, Sierra Leone, Afganistan, Irak, Bosna-Hersek, Kosova, Şili, Mısır, Libya, Liberya, Türkiye, Demokratik Kongo Cumhuriyeti (DRC), Batı Sudan'ın Darfur'u, Kenya, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Fildişi Sahili gibi ülkelerdeki iç çatışma günümüz savaşlarının çoğunun iki devlet arasında olmaktan ziyade çoğunlukla sorumsuz liderler tarafından yönetilen devlet içindeki taraflar arasında olduğunu göstermektedir⁶². Bu bağlamda devletler, kendi cezasızlığını ortadan kaldırmak için evrensel düzeyde bilinçliliği arttırmak ve ulusal hukuk sistemini tamamlayan ve güçlendiren uluslararası bir ceza adaletinin olması gerekliliğini vurgulamak zorunda kalmışlardır. Gördüğümüz üzere, bu uluslararasılaşmaya yaklaşım, eski Yugoslavya ve Ruanda için geçici mahkemelerin kurulması ile tanımlanmış ve uluslararası ceza mahkemesinin Roma tüzüğüne uyarlanan diplomatik konferans ile çeşitli mahkeme kararlarıyla yansıtılmıştır. Uluslararası hukuktaki bu önemli gelişme, çeşitli mahkemeler tarafından da vurgulanmıştır⁶³.

Uluslararası hukuk kapsamında bireysel cezai sorumluluğa ilişkin kuralların geliştirilmesine yönelik uzun süreçte önemli bir adım, sırasıyla eski Yugoslavya'da ve Ruanda'da işlenen suçların yargılanması için iki *ad hoc* mahkemenin kurulmasıyla atılmıştır. Aynı zamanda, BM Genel Kurulu'nun 95 (I) sayılı kararında öngördüğü anlamda, bir tür uluslararası ceza kuralının özüne ilişkin olarak da açıklık getirmişlerdir⁶⁴.

Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICTY⁶⁵), 1993 yılında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararıyla kurulmuş ve 1991 ile 2001 yılları arasındaki Bosna-Hersek'teki çatışmalarda meydana gelen savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve soykırım suçlarını yargılamak üzere eski Yugoslavya'nın mıntıkasında vuku bulan uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlallerine karşı birey sorumluluğunun adli takibi için bir uluslararası mahkeme oluşturulmuştur⁶⁶. ICTY, eski Yugoslavya'nın dağılmasının ardından bu çatışmaların sonuçlarını ele almayı amaçlamış, uluslararası hukuk ve ceza hukuku ilkelerine dayanarak, bu çatışmalarda işlenen ciddi suçları yargılamıştır. Mağdurlara adalet sağlama çabalarına hizmet etmiş ve suçluların cezasız

⁶¹ Melike, Batur Yamaner, vd., *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri*, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları: 42, s.241-242, <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/94/ekutuphane4.1.6.6.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, (Erişim: 20.05.2023).

⁶² Greppi, "The Evolution of Individual Criminal Responsibility Under International Law", s.542.

⁶³ Adjei, "The Development of Individual Criminal Responsibility Under International Law: Lessons from Nuremberg and Tokyo War Crimes Trials", s.70.

⁶⁴ Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II*, s.241.

⁶⁵ Mahkemenin tam adı; Eski Yugoslavya Topraklarında 1991 Yılından Bu Yana İşlenen Ciddi Uluslararası İnsancıl Hukuk İhlallerinden Sorumlu Kişilerin Kovuşturulması için Uluslararası Ceza Mahkemesi'dir (International Criminal Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991), Aksar, *Temel Metin ve Davalarla Uluslararası Hukuk*, s.644.

⁶⁶ Gallmetzer - Klamburg, "Individual Responsibility for Crimes Under International Law: The Un Ad Hoc Tribunals and the International Criminal Court" s.61.

kalmamasını amaçlamıştır. Savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve soykırım gibi suçlar, mahkemenin yargılama yetkisi kapsamında yer almıştır. Mahkeme, sadece bireysel suçları yargılama yetkisine sahip olup, devletlerin veya hükümetlerin sorumluluğunu değil, bireylerin sorumluluğunu ele almıştır.

Eski Yugoslavya ve Ruanda'da işlenen fiillerden sorumlu kişilerin yargılanması için mahkemeler kurulmasına ilişkin çeşitli BM Güvenlik Konseyi kararları, uluslararası hukuk kapsamında cezalandırılacak fiillere ilişkin hükümler içermektedir. Özellikle, ICTY Statüsünün 2,3,4 ve 5.maddeleri mahkemenin yargı yetkisine giren farklı suçları sıralamaktadır. 1949 Cenevre Sözleşmelerinin ağır ihlallerine ilişkin 2.madde, mahkemeye bu tür ağır ihlalleri "işleyen ya da işlenmesini emreden" kişileri yargılama yetkisi vermekte, 3.madde, savaş hukuku ve geleneklerinin ihlalini de kapsayacak şekilde kapsamı genişletmekte ve 4.madde, 1948 Soykırım Sözleşmesi'nin 2. ve 3.maddelerini yeniden düzenlemektedir⁶⁷. 5.madde, Mahkeme'ye "uluslararası ya da ulusal nitelikte olsun" silahlı çatışmalarda sivillere karşı işlenen suçlardan sorumlu kişileri kovuşturma yetkisi vermektedir⁶⁸. Halihazırda kodifiye edilmiş geleneğe uygun olarak, 7.madde "bireysel cezai sorumluluğa" geniş bir kapsam tanımakta ve "bir suçu planlayan, azmettiren, emreden, işleyen veya bir suçun planlanmasına, hazırlanmasına veya icrasına başka bir şekilde yardım ve yataklık eden" tüm kişileri kapsamaktadır⁶⁹. Bireysel ceza sorumluluğu ile ilgili olan ICTY Statüsünün 7.maddesi, Nürnberg İlkeleri ile canlandırılmıştır. 3 Mayıs 1993 raporunda, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, "Eski Yugoslavya'da uluslararası insani hukukun ciddi ihlallerinde hazırlık planlamasına veya bizzat yürütülmesine katılan tüm kişilerin, ihlal suçuna katkıda bulunduğunu ve bu yüzden bireysel olarak sorumlu olduğunu beyan etmiştir. Bu rapor, ayrıca, "Statü (yasa), Devlet başkanının dokunulmazlığının bir bahanesi veya itham edilen görevlinin kapasitesinde, bir eylemin ifa edilmesinde bir savunma teşkil etmeyeceği ve de cezayı hafifletmeyeceği veya yetkili konumdaki bir kişinin, [...] mevcut statü (yasa) altında bir suçu işlemek için ya da bir suçu önlemede veya onun emrinde olanların yasal olmayan davranışını caydırmada başarısız olmak için kanunsuz emir verilmesinde bireysel

⁶⁷ Greppi, "The Evolution of Individual Criminal Responsibility Under International Law", s.543.

⁶⁸ ICTY Statüsü 5.madde (İnsanlığa Karşı Suçlar): "Uluslararası Mahkeme, uluslararası ya da ulusal nitelikteki silahlı çatışmalarda işlenen ve herhangi bir sivil halka karşı yöneltilen aşağıdaki suçlardan sorumlu kişileri yargılama yetkisine sahip olacaktır: (a) cinayet; (b) katliam; (c) köleleştirme; (d) sürgün; (e) hapis; (f) işkence; (g) tecavüz; (h) siyasi, ırksal ve dini nedenlerle zulüm; (i) diğer insanlık dışı eylemler." Updated Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, s.6, https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf, (Erişim: 12.11.2022)

⁶⁹ ICTY Statüsü 7.madde (Bireysel Cezai Sorumluluk): "1. Bu Statü'nün 2 ila 5. maddelerinde belirtilen bir suçu planlayan, azmettiren, emreden, işleyen veya planlanmasına, hazırlanmasına veya icrasına başka bir şekilde yardım ve yataklık eden bir kişi, suçtan bireysel olarak sorumlu olacaktır. 2. Suçlanan herhangi bir kişinin Devlet veya Hükümet Başkanı ya da sorumlu bir Hükümet görevlisi olarak resmi konumu, bu kişiyi cezai sorumluluktan kurtarmaz ve cezayı hafifletmez. 3. Bu Statü'nün 2 ila 5. maddelerinde belirtilen fiillerden herhangi birinin bir ast tarafından işlenmiş olması, astın bu tür fiilleri işleyeceğini veya işlediğini bilmesi veya bilmesi için bir neden olması ve üstünün bu tür fiilleri önlemek veya faillerini cezalandırmak için gerekli ve makul önlemleri almaması halinde, üstünü cezai sorumluluktan kurtarmaz. 4. Bir sanığın bir Hükümetin ya da bir üstün emri uyarınca hareket etmiş olması, cezai sorumluluğunu ortadan kaldırmaz, ancak Uluslararası Mahkeme'nin adaletin bunu gerektirdiğine karar vermesi halinde cezayı hafifletici bir unsur olarak değerlendirilebilir." Updated Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, s.6, https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf, (Erişim: 12.11.2022).

olarak sorumlu tutulmasını belirleyen hükümler [...] içermesinin iyi olacağını” ileri sürmüştür.⁷⁰ 7.maddede, resmi bir konuma sahip bir kişinin (Devlet veya hükümet başkanı, hükümet yetkilisi) sorumluluğu ve üst düzey emirlerin etkileri, Nürnberg Şartı ve 1950 tarihli UHK raporunda (III. ve IV. İlkeler) olduğu gibi ele alınmaktadır. "Uluslararası Mahkeme adaletin böyle gerektirdiğine karar verirse" (Şart'ın 8.maddesinde olduğu gibi) hafifletme olasılığına atıfta bulunmaktadır.

ICTY'nin kuruluşundan hemen sonra ele alınan ve savaş suçları ile insanlığa karşı suçlar gibi ciddi uluslararası suçları içeren bir dava olan "*Tadić Davası*"⁷¹, bireysel cezai sorumluluğun uluslararası arenada tanınmasına ve bu tür suçları işleyenlerin adalet karşısında hesap verebilirliğinin artmasına önemli bir katkı sağlamıştır. Davanın sonucunda, bireylerin savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar gibi ciddi uluslararası suçlar nedeniyle cezai sorumluluğa tabi tutulabileceği kabul edilmiştir.

Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi⁷² (ICTR), 1994 yılında gerçekleşen Ruanda Soykırımı sırasında yaşanan ciddi insan hakları ihlalleri ve uluslararası insancıl hukukun ihlalleri ile suçlanan kişileri yargılamak üzere 8 Kasım 1994 tarihli 955 sayılı kararla Birleşmiş Milletler tarafından kurulmuştur. Mahkeme, soykırım, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve diğer ciddi uluslararası suçları yargılama yetkisine sahipti ve aynı zamanda, soykırımın planlaması, teşvik edilmesi, yönlendirilmesi veya yürütülmesi gibi suçları yargılamakla görevliydi. Yaklaşık 800.000 Tutsi etnik grubu üyesi ve ılımlı Hutu'nun öldürüldüğü bu soykırımda mahkeme, sorumluları adalete teslim etmeyi amaçlamış ve uluslararası hukukun insan haklarını koruma amacı doğrultusunda önemli bir adım atmıştır. Benzer şekilde, BM Genel Sekreteri "*soykırım ve 1 Ocak 1994 ve 31 Aralık 1994 arasında komşu olan ülkelerin muntakasında işlenmiş bu ve diğer ihlaller ile soykırım için sorumlu olan Ruanda ve Ruanda vatandaşlarının muntakasında işlenmiş uluslararası insani hukukun diğer ciddi ihlalleri için sorumlu kişilerin yasal takibinde bulunulabilmesi amacıyla, [...] bir uluslararası mahkeme*" tesis edildiğini açıklamıştır. Bireysel ceza sorumluluğu hakkında, Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsünün (ICTR) 6.maddesi ile ICTY'nin 7.maddesinin özdeşliği dikkat çekmiştir⁷³. Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi ve 1990'larda Eski Yugoslavya ve Ruanda için kurulan ad hoc Ceza Mahkemeleri, hiç kuşkusuz

⁷⁰ Gallmetzer - Klamberg, "Individual Responsibility for Crimes Under International Law: The Un Ad Hoc Tribunals and the International Criminal Court", s.61.

⁷¹ Bosna-Hersek'teki çatışmalarda Sırp milis güçlerinin liderlerinden biri olan Duško Tadić, 1991-1995 yılları arasında Bosna Savaşı sırasında Sırp Devleti lideri Radovan Karadžić ve Sırp lideri Ratko Mladić gibi diğer önemli isimlerle bağlantılı olarak, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar işlemekle suçlanmıştır. Tadić, Bosna-Hersek'teki savaş sırasında, Sırp güçlerinin etnik temizlik, soykırım ve diğer ciddi uluslararası suçlar işlediği iddialarının merkezinde yer almıştır. Bu nedenle ICTY tarafından suçlu bulunmuş ve 20 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. <https://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf>, (Erişim: 15.12.2022).

⁷² Tam adı; Ruanda Topraklarında İşlenen Soykırım ve Diğer Ciddi Uluslararası İnsancıl Hukuk İhlallerinden Sorumlu Kişiler ile 1 Ocak-31 Aralık 1994 Tarihleri Arasında Komşu Devletlerin Topraklarında İşlenen Soykırım ve Diğer Bu Tür İhlallerden Sorumlu Ruanda Vatandaşlarının Yargılanması için Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi'dir. (Rwandan International Criminal Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Genocide and Other Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of Rwanda and Rwandan Citizens Responsible for Genocide and Other Such Violations Committed in the Territory of Neighboring States between 1 January and 31 December 1994)

⁷³ Ezeli, Azarkan, "Uluslararası Hukukta İnsanlığa Karşı Suçlar", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.52, S.3, 2003, ss.275-297, s.283.

uluslararası ceza hukukunda bireylerin cezai sorumluluklarının ve adaletin gelişimine büyük katkıda bulunmuştur. Yaşanan tüm bu gelişmelerin üzerine 1996'da Uluslararası Hukuk Komisyonu, bireysel ceza sorumluluğu ile ilgili olan Nürnberg İlkelerini yansıtan yasa tasarısını tamamlamıştır⁷⁴. Mahkeme süresince Ruanda soykırımına karışıkları iddia edilen birçok kişi yargılanmış ve mahkûmiyet kararları verilmiş, ancak Mahkeme 31 Aralık 2015 tarihinde faaliyetlerini sona erdirmiştir. Ruanda Ceza Mahkemesi Statüsü biraz farklı görünmektedir, ancak hükümlerinin küresel yaklaşımı büyük farklılıklar ortaya koymamaktadır.

ICTY, 2017 yılında faaliyetlerini tamamlamasının ardından, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından oluşturulan bir devam mekanizması devreye girmiştir⁷⁵. Ceza Mahkemeleri için Uluslararası Rezidüel Mekanizma (IRCMT), ICTY ve ICTR tarafından yargılanmış olan davaların ve mahkeme işlemlerinin tamamlanmasını ve sonuçlandırılmasını sağlamak ve suçluların cezai sorumluluğunu yerine getirmeye devam etmek, mağdurlara adalet sağlamak ve uluslararası ceza yargılamasının ilerlemesine katkıda bulunmak amacıyla kurulmuştur. IRCMT, ICTY ve ICTR'nin kapanmasından sonra kalan işlevleri ve görevleri devralarak devam ettirmiştir.

Bu büyük ilkeler ve kurallar bütünü ve tüm bu hukuki miras, 17 Temmuz 1998 tarihinde BM diplomatik konferansı tarafından kabul edilen UCM Roma Statüsü ile tek bir belgede somut bir şekilde düzenlenmiştir. Statü, 120 Devlet tarafından Roma'da imzalanan çok taraflı bir antlaşma ile 17 Temmuz 1998'de tesis edilmiştir⁷⁶. UCM Statüsü, 60. devlet tarafından onaylandıktan sonra, 1 Temmuz 2002'de yürürlüğe girmiştir⁷⁷. ICTY ve ICTR'nin diğer yasaları gibi, UCM Statüsü uluslararası toplumu ilgilendiren ve en ağır suçlardan yargılanması gereken kişilerin soruşturulması ve kovuşturulmasını sağlayan bireysel ceza sorumluluğu ilkesini saygın bir yere koymuştur⁷⁸. Üstelik UCM Statüsü; bir Devlet veya Hükümet Başkanı, Hükümetin veya Parlamentonun (meclisin) bir üyesi, seçilmiş bir temsilci veya bir hükümet görevlisi olarak resmi yetki gibi, ya da resmi yetkiye dayalı herhangi bir ayırım yapmaksızın tüm kişilere eşit olarak uygulanmaktadır. Ayrıca, komutanların ve diğer amirlerin sorumluluğu ile ilgili belirli bir hükme de yer verilmiştir⁷⁹. Böylece mahkemenin, bireylerin cezai sorumlulukları hakkında karar verecek ve gelecekteki olası ağır suçlar için bir güçlü bir önleyici işlevi görevi düşünülmüştür. Bütün bu ad hoc mahkemelerin ve uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurulmasında, Soğuk Savaş döneminin sona ermesine de oldukça etkili olmuştur⁸⁰. Statünün 5 ila 8.maddeleri UCM'nin yargı yetkisine giren suçların tanımıyla ilgilidir. Bu

⁷⁴ Gallmetzer - Klamburg, "Individual Responsibility for Crimes Under International Law: The Un Ad Hoc Tribunals and the International Criminal Court", s.61.

⁷⁵ Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II*, s.243.

⁷⁶ Mustafa, Uçar, "1998 Tarihli Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü'nün Konu Bakımından Yargı Yetkisine İlişkin Hükümlerinin Kimyasal Silahlar Açısından Yorumlanması", *Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.5, S.1, 2023, s.231.

⁷⁷ Yeter, Tabur – Erdi, Şafak, "Küresel İklim Krizi ile Mücadelede Uluslararası Hukukun Rolü ve Ekokırım Suçu", *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.13, S.1, Haziran 2023, s.96.

⁷⁸ Durmuş Tezcan - Mustafa Ruhan Erdem - Murat Önok, *Uluslararası Ceza Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, 2021, s.359.

⁷⁹ Gallmetzer - Klamburg, "Individual Responsibility for Crimes Under International Law: The Un Ad Hoc Tribunals and the International Criminal Court", s.61.

⁸⁰ Philippe, Kirsch, "The International Criminal Court", *McGill Law Journal*, Vol.46, 2000, s.261.

suçlar "en ciddi suçlardır" ve "uluslararası toplumu bir bütün olarak ilgilendirirler"⁸¹. Gerçekten evrensel bir perspektiften bakıldığında, Cenevre Sözleşmelerinin ve genel olarak savaş hukuku ve geleneklerinin hem "ağır ihlallerini" hem de "ciddi ihlallerini" içeren kapsamlı bir tanımdır. Bu tür suçlar uluslararası toplumun yasal ve etik kural ve ilkelerine aykırıdır.

Roma Statüsü, üç yerine dört kategoriden oluşan yeni bir suç tipolojisi benimsemiştir: soykırım, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve saldırı suçları. Daha önce de belirtildiği üzere, bu çalışma saldırı suçunun Nürnberg Şartı'nda tanımlandığı üzere "barışa karşı suç" mu yoksa Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından hazırlanan Kanun Tasarısı'nda tanımlandığı üzere "insanlığın barış ve güvenliğine karşı suç" mu teşkil ettiği sorununu bir kenara bırakmaktadır. Roma Statüsü'nün 6.maddesi, 1948 Soykırım Sözleşmesi'nin hükümlerini aynı kelimelerle teyit etmekte ve genel kabul görmüş gibi görünen ilke ve kuralların kodifikasyonu yönünde daha ileri bir adımı temsil etmektedir. İnsanlığa karşı suçlar ve savaş suçları ile ilgili olarak 7. ve 8. maddelerde büyük bir evrim gerçekleşmiştir. Burada, Nürnberg Şartı'nın 6.maddesi'nin ve daha sonraki düzenlemelerin yerini ayrıntılı hükümler almıştır⁸².

'İnsanlığa karşı suç', herhangi bir sivil nüfusa yönelik yaygın veya sistematik bir saldırının parçası olarak, saldırının bilgisi dahilinde işlenen bir eylem anlamına gelmektedir⁸³. Uluslararası teamül hukukuna aittir ve Nürnberg Şartı ve 6.maddesinden sonra çeşitli belgelerde tanımlanmıştır. Hangi eylemlerin insanlığa karşı suç teşkil ettiğine dair açık bir örnek ICTY'nin *Erdemović* davasına ilişkin kararında yer almaktadır: "*İnsanlığa karşı suçlar, insanların en önemli varlıkları olan yaşamlarına, özgürlüklerine, fiziksel refahlarına, sağlıklarına ve/veya onurlarına zarar veren ciddi şiddet eylemleridir. Bunlar, kapsamı ve ağırlıkları itibarıyla, cezalandırılmalarını zorunlu olarak talep eden uluslararası toplum için tahammül edilebilir sınırların ötesine geçen insanlık dışı eylemlerdir. Ancak insanlığa karşı işlenen suçlar bireyi de aşar çünkü birey saldırıya uğradığında insanlık da saldırıya uğrar ve inkâr edilir. Bu nedenle, insanlığa karşı suçları esasen tanımlayan şey, mağdur olarak insanlık kavramıdır*"⁸⁴. Açıkçası, ICTY'nin *Erdemović* davasında yer alan bu ciddi şiddet eylemlerinin savaş veya barışta ya da uluslararası veya iç silahlı çatışmalar sırasında gerçekleştirilmesinde herhangi bir ayırım yapılmamaktadır. Temel ilke olarak tanımlanan şey, insanlık kavramının kendisidir. Birey, mağdur, çok daha geniş bir kavram olan insanlık kavramının parçası haline gelir. 1907 tarihli IV No'lu Lahey Sözleşmesi'nin girişinde "medenî halklar arasında yerleşmiş teamüllerden, insanlık yasalarından ve kamu vicdanının korunmasından" bahsedilmektedir.

İki bölümden oluşan 7.maddenin yapısı yeni bir yaklaşımı yansıtmaktadır: ilk bölümde insanlığa karşı suç teşkil eden fiiller sıralanmakta, ikinci bölümde ise bunlardan bazılarının tanımları verilmektedir. Cinayet, kıyım, köleleştirme ve sürgünün de dahil edilmesi Nürnberg

⁸¹ UCM Roma Tüzüğü 5.madde, http://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/459_1.pdf, (Erişim: 12.11.2022.)

⁸² Greppi, "The Evolution of Individual Criminal Responsibility Under International Law", s.544.

⁸³ UCM Roma Tüzüğü 7.madde, http://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/459_1.pdf, (Erişim: 12.11.2022.)

⁸⁴ Judgment, *Erdemović* (It- 96-22), Appeals Chamber, 7 October 1997, Parag. 21, <https://www.icty.org/x/cases/erdemovic/acjug/en/erd-asojmcd971007e.pdf>, (erişim: 06.11.2022).

mirasını desteklemektedir⁸⁵. Nürnberg Şartı'nda genel olarak "herhangi bir sivil halka karşı işlenen diğer insanlık dışı eylemler" olarak adlandırılan eylemler, Roma Statüsünde son 70 yılda hem uluslararası hem de yerel çatışmalarda ve hatta sözde barış zamanlarında halkların yaşadığı dramatik deneyimleri dikkate alan bir eylemler listesine dönüşmektedir: "Uluslararası hukukun temel kurallarına aykırı olarak hapis veya diğer ağır fiziksel özgürlükten mahrum bırakma; işkence, tecavüz, cinsel kölelik, zorla fuhuş, zorla hamile bırakma, zorla kısırlaştırma veya benzer ağırlıkta herhangi bir cinsel şiddet biçimi; kişilerin zorla kaybedilmesi, ırkçılık". Bu eylemlerin her biri 7.maddenin ikinci bölümünde tanımlanmıştır. Görüldüğü üzere, bunların önemli bir kısmı cinsel nitelikli suçlardır. *Hagenbach* davasından bu yana, çatışmalarda ve diğer şiddet durumlarında bazı erkeklerin davranışları, o zamanlar tecavüz suçu⁸⁶ olarak kabul edilenden oldukça öteye geçmiştir. Bugün ise bu tür suçlar yaygın ve sistematik hale gelmiştir. Ancak suçun vahameti her zaman aynı olmuştur: "Her kim bir kadını istismara zorlarsa ve bu kanıtlanırsa, bunun cezasını çekecektir". Dahası, eski Yugoslavya'da işlenen eylemler "etnik temizlik" kavramının ortaya çıkmasına neden olmuş ve bu kavram ICTY tarafından, özellikle de *Karadzic ve Mladic'e Karşı İddianamenin Gözden Geçirilmesi Kararı*'nda⁸⁷ yorumlanmıştır. 7.madde listeyi geniş bir şekilde sonlandırmaktadır: "kasıtlı olarak büyük acılara veya vücutta ya da zihinsel veya fiziksel sağlıkta ciddi yaralanmalara neden olan benzer nitelikteki diğer insanlık dışı eylemler". Böyle bir tanım, gelecekte başka eylemlerin de dahil edilmesine açık kapı bırakmakta, böylece ulusal ve uluslararası yargı mercileri önüne getirilen davaların, insanların insanlık fikrinin en ciddi ihlalini oluşturan bu suç kategorisini genişletmeye fazlasıyla muktedir olduğunu gösterdiği gerçeğini dikkate almaktadır⁸⁸.

Roma Statüsünün 8.maddesi geleneksel savaş suçları kavramını ele almaktadır. İçerdiği maddelerle Nürnberg Şartı'nın 6.maddesinde yer alan maddeler arasında bir karşılaştırma yapıldığında, çeşitli fiillerin savaş suçu olarak tanımlanması sürecinin büyük ölçüde geliştiği ve daha geniş ve ayrıntılı bir kodifikasyona yol açtığı görülmektedir. 8.madde farklı açılardan değerlendirilebilir. İlk cümlede tanımlandığı üzere, bir üye devletin silahlı kuvvetlerini veya siyasi faaliyetlerini etkin bir şekilde kontrol etme veya yönlendirme gücüne sahip bir kişi, mahiyeti, boyutu veya kapsamı itibarıyla BM Şartı'nın açık bir ihlalini oluşturan saldırgan bir eylemi planlar, hazırlar, başlatır veya gerçekleştirirse saldırı gerçekleştirmiştir. İkinci olarak, 8.maddenin ilk paragrafı bireysel suç eylemleriyle devlet düzeyindeki saldırı eylemleri arasındaki bağlantıyı kurarken, aynı maddenin ikinci paragrafı bu tür eylemlerin tanımını vermektedir. İkinci paragrafın, 1974 Kararı'nın saldırı eylemi olarak tanımladığı davranışların bir listesini yansıtan yedi alt paragrafı, bu yapının üçüncü aşamasını ifade etmektedir⁸⁹. Hukuka aykırı bir saldırı

⁸⁵ Greppi, "The Evolution of Individual Criminal Responsibility Under International Law", s.545.

⁸⁶ Güneysu, "Uluslararası Ceza Hukuku Tarihi Açısından Peter Von Hagenbach'ın Yargılanmasının Önemi ve Anlamı", s.840.

⁸⁷ Judgment, *Karadzic* (IT-95-5/18), Appeals Chamber, 10 April 2012, <https://www.icty.org/x/cases/karadzic/trans/en/120410ED.htm>, (Erişim: 06.11.2022).

⁸⁸ Greppi, "The Evolution of Individual Criminal Responsibility Under International Law", s.546.

⁸⁹ 14 Aralık 1974 tarihli 3314 sayılı Saldırının Tanımlanması Genel Kurul kararında saldırının tanımı yapılmıştır. "Saldırı, bir Devlet tarafından başka bir Devletin egemenliğine, toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı veya bu Tanımda belirtildiği gibi BM Şartına aykırı herhangi bir şekilde silahlı güç kullanılmasıdır.", Definition of Aggression General Assembly resolution 3314 (XXIX) 14 December 1974, <http://hrllibrary.umn.edu/instreet/GAres3314.html>, (Erişim: 05.07.2023).

fiilinin işlenmesinin, bu fiile katılanları derhal cezai olarak sorumlu hale getirmediğini belirtmek önemlidir. Böyle bir sorumluluk ancak en az üç şart yerine getirildiğinde ortaya çıkabilmektedir. Birincisi ve en önemlisi, saldırı eyleminin niteliği, şiddeti ve kapsamı nedeniyle BM Şartı'nın ciddi bir ihlalini yansıtmaması gerekmektedir. Muhtemel failleri bir hükümetin üst düzey yetkilileriyle sınırlandırmak için, kontrol veya doğrudan gereklilik yerine getirilmelidir. UCM Statüsünün 8.maddesi uyarınca, sanık sandalyesindeki kişi bir devlet yetkilisiyse ve bir saldırı fiili işlenmişse, ancak "bir saldırı fiilinin planlanması, hazırlanması, başlatılması veya uygulanmasında" yer aldığı takdirde cezai olarak sorumlu olmaktadır. UCM Statüsünün 8/1.maddesi en az iki yeni gelişme içermekle birlikte saldırı eyleminin yorumlanması 1974 Kararı'ndan aynen alınmıştır. İlk yenilik, saldırının yalnızca söz konusu eylemin "niteliği, eylemsiz kuvvetleri ve boyutu itibarıyla BM sözleşmesinin açık bir ihlalini temsil ettiği" durumlarda kovuşturulması zorunluluğudur. SWGCA⁹⁰ tarafından UCM'nin yetki alanı dışında olduğuna inanılan sınır çatışmaları ve müdahalecilik gibi tartışmalı hukuki durumların suç kapsamı dışında bırakılmak istendiği açıkça görülmektedir. İkinci olarak, geleneksel uluslararası hukukun şekillendirme ya da etkileme standardının aksine, saldırganlık yalnızca devlet politikası üzerinde kontrol ya da yetki sahibi konumunda olan kişilere bireysel cezai sorumluluk yüklemektedir⁹¹.

Geniş anlamda savaş suçları, özellikle "bir plan veya politikanın parçası olarak veya bu tür suçların büyük ölçekte meydana gelmesinin bir parçası olarak işlendiğinde" UCM'nin yargı yetkisine girmektedir⁹². Bu da demektir ki, UCM'ye, bireyler tarafından işlenen eylemler üzerinde de yargı yetkisi verilmiştir. Çeşitli suç türleri ele alınmaktadır. Bunlardan ilki Cenevre Sözleşmeleri tarafından belirlenen ağır ihlallerdir. İkincisi ise "uluslararası hukukun yerleşik kuralları dahilinde, uluslararası silahlı çatışmalarda geçerli olan kanun ve teamüllerin diğer ciddi ihlallerini" kapsamaktadır. Bunu takip eden madde son derece ayrıntılı olup 26 tür eylem ya da davranış içermektedir. Bu, şimdiye kadar uluslararası bağlayıcılığı olan bir belgede yer alan en uzun suç maddelerini içeren listedir. Üçüncü kategori, Cenevre Sözleşmelerinin ortak 3.maddesinin ciddi ihlallerine atıfta bulunmaktadır; bu madde uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarla ilgilidir ve düşmanlıklarda aktif rol almayan kişilere karşı işlenen eylemleri kapsamaktadır (yaşama ve kişiye yönelik şiddet, özellikle her türlü cinayet, sakatlama, zalimce muamele ve işkence; ve kişisel onura yönelik hakaretler, özellikle aşağılayıcı ve küçük düşürücü muamele, rehin alma ve "vazgeçilmez olarak kabul edilen" adli güvenceleri vermeyi reddetme gibi). Dördüncü kategori ise "uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda geçerli kanun ve teamüllerin diğer ciddi ihlalleri" ile ilgilidir. Son iki kategoriyi ayaklanmalar, münferit ve münferit şiddet eylemleri "veya benzer nitelikteki diğer eylemler" gibi iç karışıklık ve gerginlik durumlarında işlenen eylemleri UCM'nin yargı yetkisi dışında bırakan hükümler takip etmektedir. Devletlerin kanun ve düzeni koruma veya tesis etme ya da birlik ve toprak bütünlüklerini

⁹⁰ Report of the Special Working Group on the Crime of Aggression (Saldırganlık Suçu Özel Çalışma Grubu Raporu), https://asp.icc-cpi.int/sites/asp/files/asp_docs/SWGCA/ICC-ASP-6-SWGCA-1_English.pdf, (Erişim: 05.04.2023).

⁹¹ Hussain, vd., "Individual Criminal Responsibility for the Crime of Aggression: The Role of the ICC's Leadership Clause", s.228.

⁹² UCM Statüsü 8.madde, http://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/459_1.pdf, (Erişim: 12.11.2022.)

"tüm meşru yollarla" savunma genel hakkı açıkça tanınmaktadır. Her halükârda, dördüncü kategori "hükümet otoriteleri ile örgütlü silahlı gruplar arasında veya bu tür gruplar arasında uzun süreli silahlı çatışma" durumları, yani çağdaş iç çatışmaların büyük çoğunluğu için uygulanmaktadır⁹³.

UCM'nin Roma Tüzüğü'nün önsözüne atıfta bulunduğu *Bosco Ntaganda*⁹⁴ kararında, "misilleme" ve "caydırıcılık"ın hükümlü bir kişiyi suçlamadan caydırmak için mekanizmalar olduğunu ve benzer suçları işlemeyi düşünenlerin bunu yapmaktan vazgeçmesini sağladığı belirtilmiştir. Ancak UAD, 11 Nisan 2000 tarihli tutuklama emrinde (Demokratik Kongo Cumhuriyeti v. Belçika), görev sırasında hiçbir devlet başkanının, hükümet başkanının veya Dışişleri Bakanı'nın, başka bir Devletin ulusal mahkemesinin emriyle veya bu kişiye karşı alınan tutuklama emrinin uluslararası dolaşımı gibi önleyici tedbirlerle tutuklanamayacağına dair çok tartışmalı bir karar vermiştir⁹⁵. Bu tür kararlar büyük ölçüde adaleti baltalayarak diplomatik dokunulmazlıklara ve devletin cezasızlığına katkıda bulunmaktadır. 1899 Lahey Konferansı'nda ve yine 1907'de bireysel cezai sorumluluğu uygulama girişimleri, devlet egemenliği ve bağımsızlığı kavramları tarafından kısıtlanmış ve Nürnberg yargıçlarının; "*Lahey Sözleşmesi hiçbir yerde bu tür uygulamaları [savaş yürütme yöntemlerini] suç olarak tanımlamaz, herhangi bir ceza öngörülmez ve ne de bu türden suçluları yargılamak ve cezalandırmak için mahkemeden bahsedilmiştir*" yorumu, bu kavramın hukuki etkisini ve uygulanabilirliğini tartışmalı hale getirmiştir⁹⁶.

Nazi Almanya'sının, Ruanda'nın, Eski Yugoslavya'nın, Kamboçya'daki Pol Pot rejiminin kötü faaliyetleri⁹⁷, Irak'ın Kürt nüfusuna karşı zehirli gaz kullanması gibi vakalar ya

⁹³ Greppi, "The Evolution of Individual Criminal Responsibility Under International Law", s.548.

⁹⁴ 8 Temmuz 2019 tarihinde, UCM VI. Yargılama Dairesi, Bosco Ntaganda'yı 2002-2003 yıllarında Ituri, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde işlenen insanlığa karşı suçlar (cinayet ve cinayete teşebbüs, cinsel kölelik, zulüm, zorla göç ettirme ve sınır dışı etme) ve savaş suçlarından (cinayet ve cinayete teşebbüs, kasıtlı olarak sivillere karşı saldırı düzenlemek, tecavüz, cinsel kölelik, sivil halkın yerlerinden edilmesini emretmek, 15 yaşından küçük çocukları askere almak ve silahlı bir gruba dahil etmek ve onları düşmanlıklara aktif olarak katılmak için kullanmak, kasıtlı olarak korunan nesnelere karşı saldırı düzenlemek ve hasmın mülkünü tahrip etmek) toplam 18 savaş suçu ve insanlığa karşı suçtan makul şüphenin ötesinde suçlu bulmuştur. Bosco Ntaganda, 7 Kasım 2019 tarihinde toplam 30 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. *Judgment, Bosco Ntaganda*, ICC-01/04-02/06, Appeals Chamber, 8 July 2019, <https://www.icc-cpi.int/drc/ntaganda>, (Erişim: 05.04.2023)

⁹⁵ Yusuf, Aksar, "Uluslararası Adalet Divanı'nın Belçika Tutuklama Kararı Davası (Belgian Arrest Warrant Case) (14 Şubat 2002) ve Uluslararası Ceza Hukuku", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.52, S.4, 2003, s.145.

⁹⁶ Adjei, "The Development of Individual Criminal Responsibility Under International Law: Lessons from Nuremberg and Tokyo War Crimes Trials", s.71.

⁹⁷ 1969-1973 yılları arasında ABD'nin Kampuchea'ya attığı 550.000 tonluk bombanın (Hiroşima'yı yerle bir eden atom bombalarının yaklaşık 120 tanesine eşdeğer bir tonaj) etkisiyle bir milyondan fazla insan ve ülkedeki çiftlik hayvanlarının üçte ikisi öldü, yaralandı ya da sakat kaldı. Ayrıca, nüfusun neredeyse yarısı yerlerinden edilmiş ve kendi ülkelerinde mülteci durumuna düşmüştür. Sihanouk'un devrilmesi ve ABD-Vietnam Savaşı'nın ardından yaşanan toplumsal çözülme ve siyasi karmaşanın bir sonucu olarak Kızıl Kmerler Nisan 1975'te ABD destekli Lon Nol hükümetini devirdi. Bu, Nisan 1975'ten Ocak 1979'a kadar süren, bu yüzyılın en vahşi ve baskıcı rejimlerinden birinin başlangıcı oldu. 3.5 yıl içinde bir ila iki milyon arasında Kamboçyalı daha açlıktan, ağır işlerden çalışmaktan veya hastalıktan öldü ya da Kızıl Kmerler tarafından idam edildi. Başlangıçta üç Kızıl Kmer grubundan sadece birinin lideri olan Pol Pot, 1977'de ülkenin kontrolünü tamamen ele geçirmeyi başardı. İntikamının ilk hedeflerinden biri, diğer iki grubun yetkilileri ve liderleriydi. Pol Pot ayrıca Kampuchea sınırındaki Tayland köylerine saldırılar düzenledi ve doğu ve güneydoğu sınırındaki Vietnam köylerine büyük zarar verdi. Yarım

görevdeki Devlet Başkanı ya da yüksek devlet dairelerinde bulunan kişiler tarafından işlenen ve yargılanan birçok acımasız suç arasında yer almaktadır. Mart 2009'da UCM, Sudan Devlet Başkanı Omar Hassan Ahmad Al Bashir için insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarından dolayı tutuklama emri çıkarmış ve bu tutuklama, görevdeki bir Devlet Başkanı'nın suçlandığı ilk olay olmuştur⁹⁸. UCM'nin görevi devam ederken, bir devlet başkanı hakkında tutuklama emri çıkarması, uluslararası hukuk kuralları gereğince devlet başkanının dokunulmazlığını ihlal ettiği gerekçesiyle tartışmalara sebep olmuştur⁹⁹. Sonraki süreçte, Ekim 2011'de öldürülen eski Libya Devlet Başkanı Muammer Gaddafi¹⁰⁰ ve Fildişi Sahili'nin mahkeme kararıyla Kasım 2011'de gözaltına alınan eski başkanı Laurent Gbagbo¹⁰¹ gibi diğer devlet başkanları hakkında da

myon Vietnamlı evlerinden kaçtı. Bkz. Eva, Mysliwiec, *Punishing The Poor: The International Isolation of Kampuchea*, Oxford, UK: Oxfam, 1988, s.2-3; 22 Eylül 2022 tarihinde Kamboçya Mahkemeleri Olağanüstü Daireleri Yüksek Mahkeme Dairesi ('ECCC'), eski Devlet Başkanı Khieu Samphan'ın diğer suçların yanı sıra Kamboçya'nın etnik Vietnamlı nüfusuna karşı işlenen soykırım suçundan mahkumiyetini onayladı. Temyiz kararı ECCC'nin 002/02 sayılı davadaki son duruşmasını sona erdirdi ve ardından Mahkeme yargı faaliyetlerine son verdi. Bu karar, ECCC Yargılama Dairesi tarafından 16 Kasım 2018 tarihinde verilen ve Mahkeme'nin ardından iki sanık - Kampuchea Komünist Partisi eski Sekreter Yardımcısı Nuon Chea ve Khieu Samphan - soykırım, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlardan suçlu bulundu. Bu suçlamalar arasında cinayet, imha, köleleştirme, işkence, siyasi, dini ve ırksal nedenlerle zulüm ve zorla kaybetme, zorla nakletme, zorla evlendirme ve bu evliliklerde tecavüz olarak nitelendirilen diğer eylemler yer alıyordu. Soykırım suçlamasıyla ilgili olarak, Yargılama Dairesi Nuon Chea'yı iki azınlığa (Cham ve Vietnamlı gruplar) karşı soykırım yapmaktan suçlu bulmuş, Khieu Samphan'ı ise Vietnamlılara karşı soykırım yapmaktan suçlu bulmuş ancak Chamlara karşı suçlu bulmamıştır. Yargılama Dairesi her iki sanığı da müebbet hapis cezasına çarptırmış ve bu cezalar 002/01 sayılı davada daha önce onaylanmış olan müebbet hapis cezalarıyla birleştirilmiştir. Bkz. Christoph, Sperfeldt, "Nationality as Reparation? The Case 002/02 Trial Judgment at the Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia", *Statelessness and Citizenship Review*, Vol 5, No.1, 2023, s.118-119.

⁹⁸ Tutuklama kararlarının alındığı 16 Ekim 1993-2019 tarihleri arasında Sudan Cumhuriyeti Devlet Başkanı olan Omar Hassan Ahmad Al Bashir için ilk tutuklama emri 4 Mart 2009 tarihinde, ikincisi ise 12 Temmuz 2010 tarihinde çıkarılmıştır. UCM tarafından yöneltilen suçlamalar; beş insanlığa karşı suç: cinayet, imha, zorla nakil, işkence ve tecavüz; iki savaş suçu: kasıtlı olarak bir sivil nüfusa veya düşmanlıklarda yer almayan bireysel sivilere karşı saldırılar düzenlemek ve yağma; üç soykırım suçu: öldürerek, ciddi bedensel veya zihinsel zarar vererek ve her bir hedef gruba, grubun fiziksel olarak yok olmasına neden olacak şekilde hesaplanan yaşam koşullarını kasıtlı olarak uygulayarak, en azından 2003 ve 2008 yılları arasında Sudan'ın Darfur bölgesinde işlendiği iddia edilmektedir. *Omar Hassan Ahmad Al Bashir*, (ICC-02/05-01/09), <https://www.icc-cpi.int/darfur/albashir>, (Erişim: 05.04.2023).

⁹⁹ Şener, Çelik, "Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Tutuklama Kararlarıyla İlgili Bir Değerlendirme: Sudan Devlet Başkanı Ömer El-Beşir Örneği", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C.7, S.14, 2011, s.93.

¹⁰⁰ 2011 yılında Libya Devlet Başkanı olarak faaliyet gösteren Muammer Gaddafi'ye karşı, Libya'da işlediği iddia edilen iki insanlığa karşı suçtan dolayı UCM tarafından 27 Haziran 2011 tarihinde tutuklama emri çıkarılmıştır. Dava, ayrıca Seyfülislam Kaddafi ve Abdullah El-Senussi'ye yönelik suçlamaları da içeriyordu. Al-Senussi aleyhindeki dava 11 Ekim 2013 tarihinde kabul edilemez ilan edilmiştir. Muammer Kaddafi aleyhindeki dava, ölümünün ardından 22 Kasım 2011 tarihinde sona ermiştir. <https://www.icc-cpi.int/defendant/muammar-gaddafi>, (Erişim: 05.04.2023).

¹⁰¹ Fildişi Sahili'nde 2010-2011 seçim sonrası şiddet olayları sırasında işlendiği iddia edilen cinayet, tecavüz ve diğer cinsel şiddet türleri, zulüm ve diğer insanlık dışı eylemler olmak üzere insanlığa karşı dört suçtan dolayı, UCM 21 Aralık 2011 tarihinde Laurent Gbagbo hakkında tutuklama emri çıkarmıştır. Blé Goudé davası ile Gbagbo davası 11 Mart 2015 tarihinde birleştirilmiştir. Yargılama 28 Ocak 2016 tarihinde başlamış, 15 Ocak 2019 tarihinde, I. Yargılama Dairesi, oy çokluğuyla, Bay Laurent Gbagbo ve Bay Charles Blé Goudé'nin 2010 ve 2011 yıllarında Fildişi Sahili'nde işlendiği iddia edilen insanlığa karşı suçlara ilişkin tüm suçlamalardan beraatine karar vermiştir. 1 Şubat 2019 tarihinde Temyiz Dairesi, Bay Gbagbo ve Bay Blé Goudé'nin, kendilerini topraklarında kabul etmeye ve Daire tarafından belirlenen koşulları uygulamaya istekli ve muktedir bir Devlete salıverilmeleri halinde uygulanacak koşulları belirlemiştir. 16 Temmuz 2019 tarihinde, I. Yargılama Dairesi, Bay Laurent Gbagbo ve Bay Charles Blé Goudé'nin beraatine ilişkin yazılı tam gerekçeleri sunmuştur. Savcı, 16 Eylül 2019 tarihinde bu karara karşı temyiz başvurusunda bulunmuştur. Temyiz Dairesi 31 Mart 2021 tarihinde, 15 Ocak

tutuklama emri çıkarılmıştır. Irak'ın eski diktatörü Saddam Hüseyin de Irak Özel Mahkemesi tarafından insanlığa karşı suçlardan mahkûm edilerek idam edilmiştir. Broomhall, böyle durumlarda, devlet adamlarının bu tür insanlık dışı ve aşağılayıcı eylemlerinin talihsiz olduğunu ve uluslararası toplumun barış ve güvenliğe olan inancını baltaladığını ve "insanlığın vicdanını şok ettiğini" belirtmiştir¹⁰². Uluslararası hukukta bireysel ceza sorumluluğunun uygulanmasının birçok insan için gerçeklikten çok bir hayal olduğu açık olsa da yepyeni bir içtihadın kök salmaya başladığı bazı temel şablonlar oluşturulmuştur.

Son olarak Roma Statüsü, 18 yaşından küçüklerin işlediği suçlar konusunda bir istisna getirmektedir. Buna göre, 18 yaşından küçük olanlar, işledikleri suçlardan dolayı UCM kapsamında ceza sorumluluğuna tabi tutulmamaktadır. Bu durum, çocukların korunması ve uluslararası hukukun genelinde kabul edilen çocuk hakları ilkesine dayanmaktadır. Roma Statüsünün bu yaklaşımında, çocukların silah altına alınması ve silahlı çatışmalarda kullanılmasının yasaklanmasını içeren uluslararası çocuk hakları sözleşmeleri, özellikle Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (CRC) önemli bir rol oynamaktadır. Aynı zamanda statü, 18 yaş altındaki çocukları ceza sorumluluğundan muaf tutarak, çocuk haklarına saygı göstermeyi, uluslararası hukukun evrensel değerlerini yansıtmayı, çocukları silahlı çatışmaların zararlarından korumayı ve onların normal gelişimlerini desteklemeyi hedeflemiştir.

D. 2010 KAMPALA KONFERANSI

Kampala Konferansı¹⁰³, uluslararası ceza hukukunun gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Uganda'nın başkenti Kampala'da gerçekleşen Konferans'ta UCM'nin yargı yetkisini genişletmeye yönelik düzenlemeler kabul edilmiştir. Konferansın ana gündem maddesi,

2019 tarihli beraat kararını oy çokluğuyla onamıştır. *Judgment, Laurent Gbagbo and Charles Blé Goudé*, (ICC-02/11-01/15), Appeals Chamber, 31 March 2021, <https://www.icc-cpi.int/cdi/gbagbo-goude>, (Erişim: 15.08.2023).

¹⁰² Adjei, "The Development of Individual Criminal Responsibility Under International Law: Lessons from Nuremberg and Tokyo War Crimes Trials", s.71-72.

¹⁰³ 31 Mayıs ve 1 Haziran 2010 tarihlerinde yapılan Kampala konferansı, Türkiye dahil olmak üzere, toplam 83 ülke katılımıyla gerçekleşmiştir. (Arjantin, Avustralya, Avusturya, Bangladeş, Belçika, Bolivya, Botswana, Brezilya, Bulgaristan, Burkina Faso, Kanada, Orta Afrika Cumhuriyeti, Şili, Çin, Kolombiya, Kongo, Kosta Rika, Fildişi, Küba, Çek Cumhuriyeti (Çekya), Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Danimarka, Ekvador (ayrıca UNASUR, Güney Amerika Ülkeleri Birliği adına), Mısır (ayrıca Bağlantısızlar Hareketi adına), El Salvador, Estonya, Fiji, Finlandiya, Fransa, Gambiya, Gürcistan, Almanya, Gana, Yunanistan, Gine, Guatemala, Macaristan, Vatikan (Holy See), Hindistan, Endonezya, İrlanda, İran, İtalya, Japonya, Ürdün, Kenya (Afrika Taraf Devletleri adına da), Kuveyt, Lesotho, Lihtenştayn, Lüksemburg, Mauritius, Meksika, Karadağ, Namibya, Hollanda, Yeni Zelanda, Nijerya, Norveç, Paraguay, Peru, Filipinler, Polonya, Portekiz, Kore Cumhuriyeti, Romanya, Rusya Federasyonu, Samoa, Senegal, Sierra Leone, Slovakya, Slovenya, Güney Afrika, İspanya (Avrupa Birliği adına da), Surinam, İsveç, İsviçre, Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti, Trinidad ve Tobago, Türkiye, Uganda, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı, Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti, ABD ve Venezuela. Ayrıca Filistin temsilcisi, Afrika Birliği, Asya-Afrika Hukuki Danışma Örgütü, Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi, Uluslararası İnsani Gerçekleri Araştırma Komisyonu, Arap Devletleri Ligi ve Uluslararası Frankofoni Örgütü temsilcileri ve sivil toplum örgütlerinin temsilcileri tarafından da açıklamalar yapılmıştır: Action des Chrétiens Activistes des Droits de l'Homme à Shabunda, Amnesty International, Coalition for the International Criminal Court, Comisión Andina de Juristas, Fédération internationale des ligues des droits de l'Homme, Human Rights Network-Uganda (HURINET-U), Human Rights Watch, No Peace Without Justice ve Women's Initiative for Gender Justice). Bkz. Review Conference of the Rome Statute of the International Criminal Court Kampala, 31 May – 11 June 2010 Official Records, https://asp.icc-cpi.int/sites/asp/files/asp_docs/ASP9/OR/RC-11-Part.I-ENG.pdf, (Erişim: 05.04.2023).

UCM'nin Roma Statüsünde yapılan ve saldırı suçunu UCM'nin yargı yetkisi altındaki suçlar arasına dahil eden değişikliğin kabul edilmesi olmuştur¹⁰⁴. Bu değişiklik, devlet ve devlet dışı aktörler tarafından işlenen saldırı eylemlerinin cezasız kalmasına karşı mücadelede önemli bir dönüm noktası olmuştur. Saldırı suçunun UCM'nin yargı yetkisine dahil edilmesinin birkaç önemli sonucu bulunmaktadır. İlk olarak, uluslararası hukukta tartışmalı bir konu olan saldırı suçunun tanımının netleştirilmesine yardımcı olmuştur. İkinci olarak, bireylerin saldırı eylemlerinden sorumlu tutulmaları için yasal bir çerçeve sağlamıştır. Üçüncü olarak, potansiyel saldırırganlara uluslararası toplumun bu suçu ciddiye aldığı ve hoş görmeyeceği yönünde güçlü bir mesaj göndermektedir. Sonuç olarak, Kampala Konferansı ve Roma Statüsünde yapılan değişikliğin kabulü, uluslararası ceza hukukunun geliştirilmesi ve ciddi suçların cezasız kalmasıyla mücadelede ileriye doğru atılmış önemli bir adımı temsil etmektedir. Uluslararası toplumun, bireyleri eylemlerinden sorumlu tutma ve uluslararası hukuka saygıyı teşvik etme konusundaki kararlılığını göstermektedir¹⁰⁵.

Saldırı Suçuna ilişkin Kampala Değişiklikleri ile ilgili UAD'nin kuvvet kullanma sorunlarına ilişkin içtihadı, UCM'nin yargı yetkisine girecek olan yeni tanımlanmış bu suç türünün yorumlanmasıyla ilgili birtakım tartışmalar ortaya çıkarmıştır. Bunun nedeni de kısmen, Kampala'da tanımlandığı şekliyle saldırı suçunun, "niteliği, büyüklüğü ve ölçeği itibarıyla BM Şartı'nın açık ihlalini teşkil eden" bir "saldırı eyleminin" işlenmesini gerektirmesidir. Ancak, saldırı suçundan mahkûmiyet için bir devletin böylesine açık bir ihlalden sorumlu olduğunun tespitinin gerekli olması, UCM'nin devletin sorumluluğuna ilişkin tespitlerde bulunmasına ilişkin soru işaretleri doğurmaktadır. UCM'nin yargı yetkisi sadece bireylerin cezai sorumluluğunun belirlenmesini kapsamaktadır. Bu bireyler aynı zamanda devletlerin yetkilileri veya temsilcileri olduğunda, bireyin eylemlerinin atfedilebileceği devletin sorumluluğu hakkında da sorular ortaya çıkabilmektedir. Gerçekten de UCM'nin yargı yetkisi dahilindeki bir uluslararası suçun, eylemleri devlete atfedilebilecek bir devlet organı veya kişi tarafından işlenmesi durumunda, genellikle uluslararası hukukun ihlali nedeniyle devletin sorumluluğu da söz konusu olacaktır. Bunun nedeni, UCM'nin yargı yetkisi dahilindeki tüm suçların "çifte yükümlülükler" kavramını yansıtmasıdır. Yani, bu "esas suçların" altında yatan yasaklar sadece bireylere yönelik olmayıp, aynı zamanda devletlere yüklenen aynı yükümlülüklerle de ilgilidir. Soykırım yasağı hem bireylere hem de devletlere yöneliktir; savaş suçları devletler için açıkça bağlayıcı olan uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlalleridir ve insanlığa karşı suçlar esasen insan hakları hukukundan türetilmiştir. Bir devlet organının bireysel cezai sorumluluk oluşturan uluslararası bir suç işlediğine dair bir saptama, genellikle eylemlerinin atfedilebileceği devletin sorumluluğunu doğuran uluslararası haksız bir eylemde bulunduğu anlamına gelse de devlet sorumluluğuna dair böyle bir tespit bulunmak çoğunlukla UCM'nin görevi olmayacaktır. UCM'nin devlet organlarının bu tür suçları işlemeye yönelik bir politikası olduğuna veya bu yönde bir plan geliştirdiğine dair bir tespit bulunması gerektiği durumlarda bile, bu tespitler devlet sorumluluğunun dile getirilmesi veya belirlenmesi değil, daha ziyade devletin sorumluluğunu

¹⁰⁴ Meagan S, Wong, "Aggression and State Responsibility at the International Criminal Court", *International and Comparative Law Quarterly*, Vol.70, Issue 4, 2021, s.990.

¹⁰⁵ Hussain, vd., "Individual Criminal Responsibility for the Crime of Aggression: The Role of the ICC's Leadership Clause", s.227.

ortaya koyacak bir tespitten öteye geçemeyecektir. Ancak saldırı suçu söz konusu olduğunda, suçun tanımı UCM'nin suçun işlenmesine ilişkin bireysel sorumluluğun tespiti için bir ön koşul olarak devletin sorumluluğuna ilişkin bir tespitte bulunmasını gerektirmektedir¹⁰⁶. Yani burada bir devlet organının bir soykırım eylemi ya da insanlığa karşı suç işlediğinin tespit edilmesinden kaynaklanan bir çıkarımdan değil, uluslararası hukuk kapsamında bireysel cezai sorumluluğun tespitinin ön koşulu olarak doğrudan devlet sorumluluğunun tespitinden bahsedilmektedir. Saldırı suçuyla ilgili olarak devlet ve birey sorumluluğu arasındaki bu gerekli bağlantı, saldırı suçunun diğer "uluslararası suçlardan" farklı olduğunu göstermektedir. Uluslararası ceza adaleti düşüncesinin "uluslararası hukuka karşı işlenen suçların soyut varlıklar tarafından değil, insanlar tarafından işlendiğini" ortaya koymakla ilgili olduğu, vurgunun ve odağın suç işleyen bireyin sorumluluğuna yapıldığı ve devletin sorumluluğunun ikincil olduğu ileri sürülebilse de saldırı söz konusu olduğunda, devlete odaklanma, mahkemenin öncelikle devletin sorumluluğuna karar vermesi gerektiği ve ancak bunu yaptıktan sonra bireysel suçluluğu veya masumiyeti belirlemeye geçebileceği şeklinde devam etmektedir¹⁰⁷. Ayrıca, devlet ve birey sorumluluğu arasındaki gerekli bağlantı, UCM açısından birtakım sorunlara yol açmakta ve tartışmaya açık hale getirmektedir. İlk sorun, devlet yöneticileri saldırı suçundan yargılanan bir devletin, söz konusu olayda BM Şartı'nın açıkça ihlal edilmediğini savunmak için UCM yargılamalarına müdahale edip edemeyeceğidir. Bununla bağlantılı ikinci sorun ise, UCM'nin uluslararası hukuk kapsamında bireysel cezai sorumluluğun varlığını belirleme bağlamında devlet sorumluluğuna ilişkin, dolaylı bir tespitte bulunma yetkisine sahip olup olmadığıdır¹⁰⁸. Sınırlı yargı yetkisi altında faaliyet gösteren herhangi bir mahkeme, yargı yetkisine giren temel hukuki sorunu çözebilmek için gerekli olan dolaylı tespitleri ne ölçüde yapabileceğini belirlemek zorundadır. Sorun, UCM'nin dolaylı bir tespit yapmak zorunda olması değil, Mahkeme'nin önünde olmayan bir devletin sorumluluğuna ilişkin bir tespit yapmak zorunda olmasıdır. UCM'nin saldırı suçu için bireysel cezai sorumluluğa ilişkin tespitlerde bulunurken devletin sorumluluğuna ilişkin sorunları da ele alması gerektiği gerçeği, Mahkeme'nin bu suç üzerindeki henüz belirsiz yargı yetkisi hakkında nasıl düşünebileceğimize dair sonuçlar doğurmaktadır.

Bir dizi tartışmayı da beraberinde getiren 2010 Kampala Konferansı tarihe geçerek UCM Statüsünün ilk Gözden Geçirme Konferansı'nın saldırı suçu üzerinde anlaşmaya vardığı dönüm noktası olarak kabul edilmiştir¹⁰⁹. Bununla birlikte, saldırı suçunu tanımlamak, ne anlama geldiği konusunda oldukça az anlaşma bulunduğu için yarım yüzyıl sürmüştür¹¹⁰.

¹⁰⁶ Vijay, Padmanabhan, *From Rome to Kampala: The U.S. Approach to the 2010 International Criminal Court Review Conference*, Council On Foreign Relations Press, 2010, S.14.

¹⁰⁷ Dapo, Akande – Antonios, Tzanakopoulos, "The Crime of Aggression in the ICC and State Responsibility", *Harvard International Law Journal*, Vol.58, 2017, s.34.

¹⁰⁸ Padmanabhan, *From Rome to Kampala: The U.S. Approach to the 2010 International Criminal Court Review Conference*, s.23.

¹⁰⁹ Hans Peter, Kaul, "Kampala June 2010 – A First Review of the ICC Review Conference", *Goettingen Journal of International Law* Vol.2, No.2, 2010, s.658.

¹¹⁰ Hussain, vd., "Individual Criminal Responsibility for the Crime of Aggression: The Role of the ICC's Leadership Clause", s.227.

SONUÇ

Zamanın başlangıcından bu yana savaşlar ve çatışmalar her zaman var olmuş ve bu çatışmalar sırasında işlenen uluslararası suçlar ve suçluların yargılanması konusu da tarih boyunca tartışma yaratmıştır. İşlenen uluslararası suçlardan devletlerin değil, insanların sorumlu olduğu sonucuna varmak da bin yıldan fazla zaman almıştır. Uluslar, I. Dünya savaşının dehşetini ya da sebep olanları sorumlu tutmadaki başarısızlığın etkisini II. Dünya Savaşı'na kadar anlayamamıştır. Bunun nedeni II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar, devlet temsilcilerinin, yöneticilerin ve güvenilir askeri generallerin cezazsızlığı tercih etmeleri olmuştur. Çünkü kralların ve liderlerin kendi ulusal sınırları içinde işledikleri suçlardan diğer uluslara karşı sorumlu tutulmaması gerektiği düşünülmüştür. Ülkeleri adına hareket ettiklerine inandıkları için, ulusal egemenlik fikri onlara herhangi bir bireysel cezai sorumluluğa karşı kalkan olarak kullandıkları bir koruma sağlamıştır. İmparatorlar ve uluslar, siyasi hedeflerini ilerletmek için her türlü zulmü kullanmakta kendilerini özgür hissetmiştir. Ancak savaşın acı sonuçlarıyla yüz yüze gelen insanoğlu, uluslararası suçların mağdurlarına karşı misilleme yapılmasını önlemek için daimî bir uluslararası ceza mahkemesi kurma kararı almıştır.

Önceden var olan ve uzun süredir uykuda olan ilkeler, savaş sonrasında Alman ve Japon komuta subayları ile uluslararası suçlardan sorumlu askeri görevlilerin yargılandığı davalarla hayata geçirilmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Nürnberg ve Tokyo mahkemeleri, bireysel cezai sorumluluk kavramının uluslararası hukukun bir parçası olarak görülmesini sağlamıştır. Bu mahkemeler, savaş sırasında ve sonrasında gerçekleşen ciddi insan hakları ihlalleri ve suçlarının bireysel liderlerin ve yetkililerin sorumluluğunda olduğunu vurgulamış ve uluslararası hukuka dayalı bir yargılama süreci ile bu sorumluluğun yerine getirilmesini sağlamıştır. Bu mahkemelerin mirası, modern uluslararası ceza hukukunun temel taşlarından birini oluşturmuştur. Nürnberg ve Tokyo mahkemesinin yanı sıra BM Güvenlik Konseyi tarafından *ad hoc* mahkemeler olarak kurulan ICTY ve ICTR, çekişmeli bir başlangıca rağmen, ilk olarak bireysel cezai sorumluluğun unsurlarını detaylandırmış ve bu iki uluslararası ceza mahkemesi, uluslararası ceza hukuku olarak bilinen yeni bir hukukun gelişiminde devrim yaratmıştır.

Roma Statüsüyle kurulan UCM ile, uluslararası arenada savaş suçları, soykırım ve insanlığa karşı suçlar gibi suçları yargılayan ve bireysel cezai sorumluluğu ilke edinen uluslararası bir yargı mekanizması ortaya çıkmıştır. 2010 yılında yapılan ve beraberinde tartışmaları da getiren Kampala Konferansı, UCM'nin yargı alanını genişleterek, saldırı suçunu da mahkemenin yargı yetkisine dahil etmiştir.

Sonuç olarak, bireysel cezai sorumluluk ilkesi, insanlık tarihinde uzun bir evrim sürecinden geçerek modern hukukun temel taşlarından biri haline gelmiştir. Bu ilke, adaletin sağlanması, insan haklarının korunması ve toplumsal düzenin sürdürülmesi açısından hayati bir öneme sahiptir. İlke ile suçların işlenmesine karşı caydırıcılık artırılmış, mağdurlara haklarını alma ve travmalarını hafifletme fırsatı sunulmuş, uluslararası toplumun birlikte çalışarak suçların cezazsız bırakılmadığı bir dünya oluşturma hedefi gerçekleştirilmek istenmiştir.

KAYNAKÇA

- Adjei, William Edward, "The Development of Individual Criminal Responsibility Under International Law: Lessons from Nuremberg and Tokyo War Crimes Trials", *Journal of Legal Studies*, Vol.25, Issue 39, 2020, s.69-97.
- Akande, Dapo ve Antonios, Tzanakopoulos, "The Crime of Aggression in the ICC and State Responsibility", *Harvard International Law Journal*, Vol.58, 2017, s.33-36.
- Aksar, Yusuf, "Uluslararası Adalet Divanı'nın Belçika Tutuklama Kararı Davası (Belgian Arrest Warrant Case) (14 Şubat 2002) ve Uluslararası Ceza Hukuku", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.52, S.4, 2003, ss.131-146.
- Aksar, Yusuf, "Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD)", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.52, S.2, 2003, ss.125-139.
- Aksar, Yusuf, *Temel Metinler ve Davalarla Uluslararası Hukuk*, Genişletilmiş ve Güncellenmiş 2.Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021.
- Aksar, Yusuf, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II*, Genişletilmiş ve Güncellenmiş 6.Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2021.
- Alashqar, Muath Mohammed, Abdul Rahim, Asmar ve Ahmad Shamsul, Abd Aziz, "War Crimes in Gaza Strip from Year 2008-2021: Individual Criminal Responsibility under the Legal Framework of Rome Statute of The International Criminal Court", *Journal of International Studies*, Vol.19, No.1, 2023, s.61-93.
- Azarkan, Ezeli, "Uluslararası Hukukta İnsanlığa Karşı Suçlar", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.52, S.3, 2003, ss.275-297.
- Banketas, Ilias, "Individual Responsibility and the Evolving Legal Status of the Physical Person in International Human Rights Law", *The Sixtieth Anniversary of the Universal Declaration of Human Rights*, Ashgate, 2010, s.431-444.
- Batur Yamaner, Melike, A. Emre, Öktem, Bleda, Kurtdarcan ve Mehmet C., Uzun, 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları: 42, <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/94/ekutuphane4.1.6.6.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Cassese, Antonio, "Affirmation of the Principles of International Law recognized by the Charter of the Nürnberg Tribunal", *United Nations Audiovisual Library of International Law*, 2009, s.1-9.
- Çakmak, Cenap, *Uluslararası Hukuk: Giriş, Teori ve Uygulama, Bir Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı*, Ekin Basım Yayın-Dağıtım, 2014.
- Çelik, Şener, "Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Tutuklama Kararlarıyla İlgili Bir Değerlendirme: Sudan Devlet Başkanı Ömer El-Beşir Örneği", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C.7, S.14, 2011, ss.87-100.
- De Wett, Erika, "Jus Cogens and Obligations Erga Omnes", Dinah Shelton (Ed), *The Oxford Handbook on Human Rights*, 2013, s.1-23.
- Demirel, Muhammed, *Amirin Emri: Amirin Emrini Yerine Getirmenin Ceza Sorumluluğuna Etkisi*, İstanbul Ceza Hukuku ve Kriminoloji Arşivi, Oniki Levha Yayıncılık, 2014.
- Erten, Makbule Ezgi, *Uluslararası Adalet Divanı'nın Almanya – İtalya Kararı Doğrultusunda Uluslararası Hukukta Devletin Yargı Bağımsızlığı*, Legem Yayıncılık, Aralık 2016.
- Gallmetzer, Reinhold ve Mark, Klamburg, "Individual Responsibility for Crimes Under International Law: The Ad Hoc Tribunals and the International Criminal Court", *The Summer School on International Criminal Law*, 2005, s.60-77, <https://ssrn.com/abstract=1576024>.

- Gergen, Thomas, "The Peace of God and its legal practice in the Eleventh Century", *Cuadernos de Historia del Derecho*, Vol.9, 2002, s.11-27, <https://core.ac.uk/reader/38811880>.
- Goy, Barbara, "Individual Criminal Responsibility before the International Criminal Court A Comparison with the Ad Hoc Tribunals", *International Criminal Law Review*, Vol.12, Issue 1, 2012, s.1-70.
- Green Martínez, Sebastián, "Locus Standi Before the International Court of Justice for Violations of the World Heritage Convention", *Transnational Dispute Management*, Vol.5, 2013, s.1-10.
- Greppi, Edoardo, "The Evolution of Individual Criminal Responsibility Under International Law", *International Review of the Red Cross*, Vol.81, Is.835, 1999, s.531-553.
- Güneysu Gökhan, "Uluslararası Ceza Hukuku Tarihi Açısından Peter Von Hagenbach'ın Yargılanmasının Önemi ve Anlamı", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, C.25, S.2, Prof. Dr. Ferit Hakan Baykal Armağanı, Aralık 2019, ss.833-849.
- Hladík, Jan, "The 1954 Hague Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict and the Notion of Military Necessity", *International Review of the Red Cross*, Vol.81, Is.835, 1999, s.621-635.
- Hough, Barry, "A Re-examination of The Case for a Locus Standi Rule in Public Law", *Cambrian Law Review*, Vol.28, 1997, s.83-104.
- Johnson, Ben, "Prohibition Against Ex Post Facto Laws", *House Research, Short Subjects The Constitution and the Legislature*, 2017, <https://www.house.mn.gov/hrd/pubs/ss/clssexpost.pdf>.
- Karaca, Mustafa, "Waffen SS Propaganda Faaliyetleri", *European Journal of Managerial Research*, C.2, S.2, 2018.
- Kaul, Hans Peter, "Kampala June 2010 – A First Review of the ICC Review Conference", *Goettingen Journal of International Law* Vol.2, No.2, 2010, s.649-667.
- Khan, Abdus Samad, Anjum, Bibi, Asif, Khan ve Ishaq, Ahmad, "Responsibility of Sexual Violence under International Law", *Journal of Social Sciences Review*, Vol.3, No.1, 2023, s.29-41.
- Mysliwiec, Eva, *Punishing The Poor: The International Isolation of Kampuchea*, Oxford, UK: Oxfam, 1988.
- Nazar, Hussain, Asif, Khan, Liaquat Ali, Chandio ve Sahib, Oad, "Individual Criminal Responsibility for the Crime of Aggression: The Role of the ICC's Leadership Clause", *Pakistan Journal of Humanities and Social Sciences*, Vol.11, No.1, 2023, s.223-232.
- Padmanabhan, Vijay, *From Rome to Kampala: The U.S. Approach to the 2010 International Criminal Court Review Conference*, Council on Foreign Relations Press, 2010.
- Philippe, Kirsch, "The International Criminal Court", *McGill Law Journal*, Vol.46, 2000, s.255-261.
- Poyraz, Yasin ve Ömer Vehip, Önen, "Uluslararası Ceza Yargısının Gelişiminde Uluslararası Ceza Mahkemesinin Rolü", *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, Yıl 4, Sayı 2019/1, 2019, ss.187-222.
- Rhea, Harry M., "The First Attempt to Prosecute The Crime of Aggression", *Journal of Transnational*, Vol.28, 2018-2019, s.47-76.
- Sarıgüzel, Hacı, "Uluslararası Ceza Hukuku", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, S.3, 2013, ss.230-273.
- Sperfeldt, Christoph, "Nationality as Reparation? The Case 002/02 Trial Judgment at the Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia", *Statelessness and Citizenship Review*, Vol 5, No.1, 2023, s.118-126.
- Steiner, Henry J. ve Philip Alston, *International Human Rights in Context*, Oxford, Clarendon Press, 1996.
- Şen, Ersan, *Uluslararası Ceza Mahkemesi*, Seçkin Yayıncılık, Mart 2009.
- Tabur, Yeter ve Erdi, Şafak, "Küresel İklim Krizi ile Mücadelede Uluslararası Hukukun Rolü ve Ekokırım Suçu", *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.13, S.1, Haziran 2023, ss.83-114.

- Tezcan, Durmuş, Mustafa Ruhan, Erdem ve Murat, Önok, Uluslararası Ceza Hukuku, Seçkin Yayıncılık, 2021.
- Uçar, Mustafa, “1998 Tarihli Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü'nün Konu Bakımından Yargı Yetki-sine İlişkin Hükümlerinin Kimyasal Silahlar Açısından Yorumlanması”, Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.5, S.1, 2023, ss.209-248.
- Werle, Gerhard “Individual Criminal Responsibility in Article 25 ICC Statute”, Journal of International Criminal Justice, Vol.5, Is.4, 2007, s.953-975.
- Wonh, Meagan S, “Aggression and State Responsibility at the International Criminal Court”, International and Comparative Law Quarterly, Vol.70, Is.4, 2021, s.961-990.
- Zhaoqi, Cheng, A History of War Crimes Trials in Post 1945 Asia-Pacific, Palgrave Macmillan, Singapore, Springer 2019.

İnternet Kaynakları

- <http://hrlibrary.umn.edu/instreet/GAres3314.html>
- <http://hrlibrary.umn.edu/instreet/GAres3314.html>
- http://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/459_1.pdf
- http://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/459_1.pdf
- https://asp.icc-cpi.int/sites/asp/files/asp_docs/ASP9/OR/RC-11-Part.I-ENG.pdf
- https://asp.icc-cpi.int/sites/asp/files/asp_docs/SWGCA/ICC-ASP-6-SWGCA-1_English.pdf
- <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gci-1949/article-30>
- <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/nuremberg-tribunal-charter-1945/article-6b>
- https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_1_1950.pdf
- <https://net.lib.byu.edu/~rdh7/wwi/versay/versa6.html>
- <https://vfwvy.org/uploads/Articles/Bells/Sec2ofGO100LieberCode1863.pdf>
- <https://www.icc-cpi.int/cdi/gbagbo-goude>
- <https://www.icc-cpi.int/darfur/albashir>
- <https://www.icc-cpi.int/defendant/muammar-gaddafi>
- <https://www.icc-cpi.int/drc/ntaganda>
- <https://www.icty.org/x/cases/erdemovic/acjug/en/erd-asojmcd971007e.pdf>
- <https://www.icty.org/x/cases/karadzic/trans/en/120410ED.htm>
- <https://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf>
- https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf

EXTENDED SUMMARY

THE DEVELOPMENT OF INDIVIDUAL CRIMINAL RESPONSIBILITY: FROM AD HOC TRIBUNALS TO THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT WILL

Makbule Ezgi Erten, Assist. Prof.

Kırıkkale University, ezgierten@kku.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-2477-7186>

The history of humanity, from the past to the present, has been an inevitable element of wars and conflicts. These conflicts between different communities, nations or ideologies have been one of the decisive factors shaping the evolution and history of humanity. The conflicts experienced in this long-term process have been the precursors of a series of important events such as the interaction of cultures, political changes and social transformations. Therefore, the traces of wars and conflicts have constituted one of the fundamental elements of the complex story of humanity. With the end of the two great World Wars, which can be considered as a source of shame for humanity, states have taken some protective measures on how the international community should live together and have expanded the definition and scope of crimes in the context of international law. It has been decided that not only states but also individuals acting on behalf of the state should be punished for the crimes committed. In particular, the individual criminal responsibility of state officials or individuals who committed international crimes was accepted and they were tried for the international crimes they committed. These trials have created an environment in which the victims of the war have received a modicum of justice. Undoubtedly, the institutions that made the greatest contribution to the development of individual criminal responsibility in the international arena were the Nuremberg, Tokyo and Ad Hoc tribunals. In the aftermath of World War II, a deeper understanding of both the traditional responsibility of states and the personal responsibility of individuals to pursue serious violations of the laws of war emerged in the international community. The appalling crimes committed by the Nazi and Japanese regimes led to rapid agreements between the Allied Powers and the subsequent establishment of the Nuremberg and Tokyo International Military Tribunals "for the prosecution of war criminals, individually or as members of organisations or groups, with no specific geographical location". These specialised judicial bodies included new categories, such as crimes against humanity and crimes against peace, and addressed individual responsibility as well as war crimes. Individual criminal responsibility was first explicitly raised at the international level at the Nuremberg Tribunals and these tribunals are considered to be the first recognised examples of such responsibility in international law. The jurisprudence developed in

these special tribunals provided the impetus for the development of the Rome Statute of the International Criminal Court. Today's wars are often not fought between two states, but rather as internal conflicts between parties within states, often led by irresponsible leaders. This situation shows that states have to emphasise the need for international criminal justice in order to raise universal awareness and strengthen the national legal system in order to eradicate their own impunity. In this context of widespread internal conflicts, it has become inevitable for the international community to develop an approach to such problems. This approach has been characterised by the establishment of ad hoc tribunals in the aftermath of crises such as the former Yugoslavia and Rwanda. These tribunals made significant contributions to the development of international criminal law and led to the shaping of the Rome Statute of the International Criminal Court through diplomatic conferences and court decisions. This process is seen as a step towards a more effective legal framework for conflicts between states. The trend towards internationalisation supports the establishment of international criminal mechanisms to strengthen the responsibility of leaders and criminal accountability. This is a milestone in the evolution of international law, enabling the international community to play a more effective role in combating human rights violations caused by internal conflicts. In sum, it is recognised that the concrete perpetrators of war crimes and crimes against humanity are human beings and that the punishment of individuals who commit such heinous crimes is essential for the effective functioning and implementation of international law.